



જીજ્ઞાસાભાસનું પ્રકાશન



પુસ્તક ૪૧ મું.

અંક ૨ જો.



સંવત ૧૯૬૬

ભાદ્રપદ

પ્રકાશક—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.



આ અંક માં

૧. શ્રી નેમિનાથ સ્તવન ૨૫	૭. શ્રી સિદ્ધસ્તોત્ર ૩૪
૨. પર્વાધિરાજ ! પધારો-પધારો ! ૨૬	૮. જીવન વિકાસ ૩૬
૩. સાચી ક્ષમા... .. ૨૭	૯. અહિંસાની અદ્ભુત શક્તિ: દરબારગઢમાં ખૂન ૪૧
૪. જૈનદષ્ટિની મહત્તા ૨૮	૧૦. શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર (ભાષાંતર) માટે મળેલ અભિપ્રાયો ... ૪૪
૫. મુક્તિના સાધન ૩૧	
૬. આપણી ધાર્મિક સંસ્કૃતિ ... ૩૨	

નવા થયેલા માનવંતા સભાસદ.

૧. ધડિયાળી ચીમનલાલ નરસીદાસ વઢવાણ કેમ્પ લાખંડ મેમ્બર

ભેટના ગ્રંથો.

- | | |
|--------------------------|-----------------------------------|
| ૧. શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર | ૪. શ્રી સકલાહિત સ્તોત્ર ટીકા સહિત |
| ૨. શ્રી ધર્મવીર ઉપાધ્યાય | ૫. શ્રી આગમસારિણી |
| ૩. શ્રી જ્ઞાનપ્રદીપ | ૬. શ્રી સિદ્ધાંતરહસ્ય |

આવા સખ્ત મેંધવારીના વખતે પણ ઉપરના છ મોટા સુંદર ગ્રંથો, મોટા ખર્ચ કરી, પ્રગટ કરી, અમારા માનવંતા પેટ્રન સાહેબો અને લાખંડ મેમ્બરોને ભેટ આપવાનું સાહસ કયું છે. આ સભા પોતાના સભાસદોને ગ્રંથોનો જે મોટો લાભ આપે છે તેવો લાભ અન્ય કોઈ આપી શકતું નથી.

ઉપરોક્ત ગ્રંથો ભેટ આપવાનું કામ શરૂ છે; જેથી સ્વીકારી લેવા નમ્ર સૂચના છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાના સર્વ માનવંતા સભાસદો તથા ગુરુભક્તોને ખાસ વિનંતિ

સ્વ. પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજનું સ્મરણ નિરંતર સચવાઈ રહે તે માટે તા. ૩૦-૭-૪૨ ના રોજ મળેલી આ સભાની જનરલ મીટિંગે તે મહાપુરુષના સ્મારક માટે એક ફંડ કરવાનો ઠરાવ કરતાં સભાસદોએ નીચે પ્રમાણેની રકમ ફંડમાં ભરી છે. આપ પણ આ ફંડમાં આપનો યોગ્ય ફાળો આપશો.

૧૫૧૯) મુ. ૪૦ અંક ૯ માં જણાવ્યા પ્રમાણે થયેલ ફંડ.

૫) શાહ નગીનદાસ ઉત્તમચંદ-ભાવનગર.

૫૧) શેઠ લક્ષ્મીચંદજી ધનાલાલજી કર્ણાવટ-ખીકાનેર.

૧૫૭૫)

(ફંડ ચાલુ છે.)



પુસ્તક : ૪૧ મું :
અંક : ૨ જો :

આત્મ સં. ૪૮
વીર સં. ૨૪૬૯

વિક્રમ સં. ૧૯૯૯ : ભાદ્રપદ :
ઈ. સ. ૧૯૪૩ : સપ્ટેમ્બર :

શ્રી નેમિનાથ સ્તવન

[પારેવડાં જાગે વીરાના દેશમાં]

ઓ પંખિડા ! જાગે પિયુના દેશમાં,
જોલજે હે જે સંદેશમાં. ઓ પંખિડા ! ૧

શ્યામજી સિધાવ્યા શિવનારીને કારણે,
ગિરનાર જેવા પ્રદેશમાં. ઓ પંખિડા ! ૨

કહેજે કે રાબુલાએ કીધી છે બાધા,
જીવણું છે સાધુવેશમાં. ઓ પંખિડા ! ૩

સ્વામિ નેમિનાથ ! તુંહિ આશરો છે મારે,
તારો મને ત્યાગના વેશમાં. ઓ પંખિડા ! ૪

મુક્ત ખરબચારી એ દંપતીને પ્રણામો,
દક્ષ કહે છે ઉપદેશમાં. ઓ પંખિડા ! ૫

રચયિતા : મુનિશ્રી દક્ષવિજયજી મહારાજ.

શ્રી પર્વાધિરાજ ! પધારો-પધારો !

“ અમ આંગણાં ડાઝાઝો ” !!

દોહરો.

મંગળકારી નામ છે, મંગળમય સહુ કાજ;
પધારશે અમ આંગણે, પર્વતના અધિરાજ.

હરિગીત છંદ

આજે શુકન શુભ થાય છે, ધાર્મિક ધ્વનિ સંભળાય છે,
પુણ્યો પ્રકાશક પુનિત પગલાં, શ્રવણગોચર થાય છે;
અભિવૃદ્ધિ કરીને ધર્મની, ભવસાગરેથી તારશે,
અમ આંગણે દિન અષ્ટ, શ્રી પર્વાધિરાજ પધારશે. ૧

ખીલે સમસ્ત-વનસ્પતિ, ઋતુરાજનાં દર્શન થતાં,
ફળ ફૂલ સૌરભવંત પૂર્ણ પ્રફુલ્લ દિલ સોહાવતાં;
માંગલ્ય એ મધુ માસ સમ, પ્રાગલ્ભ્ય પૂર્ણ પ્રસારશે,
અમ આંગણે દિન-અષ્ટ, શ્રી પર્વાધિરાજ પધારશે. ૨

દર વર્ષે ધર્મોત્કર્ષ થાવા, દિવ્ય દર્શન આપનાં,
લેખાં ગણાએ માનવીનાં, પુણ્ય ને વળી પાપનાં;
સંહાર કરી સૌ પાપનો, રૂડાં હૃદય વિકસાવશે,
અમ આંગણે દિન અષ્ટ, શ્રી પર્વાધિરાજ પધારશે. ૩

શ્રી જૈન શાસનની ક્રિયા, તાજ કરો છે આવીને,
ભૂલ્યા ચૂક્યાને ભાન આપો છે, સુમાર્ગ ગતાવીને;
શાસ્ત્રો શ્રવણ ને વ્રત-નિયમો હૃદયમાં પ્રગટાવશે,
અમ આંગણે દિન અષ્ટ, શ્રી પર્વાધિરાજ પધારશે. ૪

સન્માન કરવા આપનું, શ્રી જૈન શાસન સંભળ છે,
કલ્યાણ કરવા સર્વનું, શ્રી ધર્મસ્થંભ જ ધબક છે;
આંતર-ઉલટના પ્રેમ-પુણ્યો આજ આપ સ્વીકારશે,
અમ આંગણે દિન-અષ્ટ, શ્રી પર્વાધિરાજ પધારશે. ૫

આઠે દિવસ આનંદના, ધર્મોત્સવોમાં ગાળીશું !
સતશાસ્ત્રનાં વ્યાખ્યાન, સાધુ-સંતને નિહાળીશું !
હૃદાવો અમૈલિક આપવા, આ પ્રાર્થના સ્વીકારશે,
અમ આંગણે દિન-અષ્ટ, શ્રી પર્વાધિરાજ પધારશે. ૬

કવિ રેવાશંકર વાલજી અધેકા

સા ચી ક્ષ મા

લેખક :

આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

ક્ષમા આત્માનો વિકાસ છે અને તે ક્રોધના (દ્રેષના) અભાવસ્વરૂપ છે. ક્ષમા દયાનું અંગ છે અને તે દયાળુઓમાં અવશ્ય રહેલી હોય છે. ક્ષમા અહિંસાની જનની છે અને તે હિંસાઓથી વિરક્ત આત્માઓને વરેલી છે. પાપકર્મના ઉદયથી પ્રતિદ્રૂણ સંયોગોને અવ્યાકુળપણે સહન કરવા તે ક્ષમા. શ્રી મહાવીર પ્રભુનો એક જ ઉદ્દેશ અને એક જ ઉપદેશ; સહન કરતાં શીખો. શ્રી મહાવીર પ્રભુનો સાચો ભક્ત ક્ષમા ન વિસારે. અહિંસાનો પરમ ઉપાસક ક્ષમાનો આશ્રિત બને. કર્મની નિર્જરાથી વિકાસ મેળવનારના યશોગાન સાંભળીને તથા પૂજા અને બહુમાન જોઈને અમર્ષ ન કરે તે ક્ષમાધારી. પુન્ય કર્મના ઉદયથી વિલાસના સાધન તથા દુનિયામાં માન, પ્રતિષ્ઠા અને મોટાઈ મેળવનારનું મનથી પણ અપમાન ન કરે તે ક્ષમાધારી. મોહના દાસત્વમાંથી મુક્તિ અપાવનારી ક્ષમા જ છે. પ્રભુએ ક્ષમાનો આદર કરી સ્વતંત્રતા મેળવી અને અનંત જ્ઞાન, અનંત જીવન, અનંત સુખ આદિ આત્મસ્વરૂપના અનન્ય ભોક્તા બન્યા. અને અન્ય જીવોને પોતાના સર્વ સિદ્ધાંતોનું રહસ્ય ક્ષમા બતાવી. અપરાધીને ક્ષમા માગવાની આવશ્યકતા છે. સ્વરૂપરમણતા તે ક્ષમા. પરરૂપરમણતા તે અપરાધ. સ્વરૂપમાં રમનાર કદી પણ અપરાધી બની શકતો નથી. મોહનો સેવક કદી પણ સ્વરૂપમાં રહી શકતો જ નથી અને પરરૂપમાં રમ્યા વગર મોહની સેવા થઈ શકતી જ નથી. જડ તથા જડના વિકારોને ભોગવવાની અભિલાષા તે જ પરરૂપરમણતા. કિંમતી આભૂષણ

અને વસ્ત્રથી દેહને શણગારવો, સારાં સારાં ખાનપાન દેહને અર્પણ કરવાં, ગાગ, બંગલા, સ્ત્રી આદિનો ઉપભોગ કરવો વગેરે વગેરે મોહની સેવા અનેક પ્રકારે આત્માઓ કરી રહ્યા છે.

જ્યાં સુધી વિરક્ત ભાવ નથી ત્યાં સુધી સાચી ક્ષમા-ચાચના નથી. ક્ષમા સમભાવનું નામાંતર છે; સમ્યક્ત્વની સાચી વ્યાખ્યા છે. વિષમભાવ ક્ષમાનો પૂર્ણ વિરોધી છે. રાગ તથા દ્રેષનું સમપાણું ન થાય ત્યાં સુધી આત્મા ક્ષમા આપી શકતો નથી. તેમજ ક્ષમા માગવાનો પણ અધિકાર નથી. ભૂલથી થયેલા અપરાધની ક્ષમા માગી શકાય, પણ પાંચે ઈંદ્રિયોના દાસ બનીને તેની સેવાને માટે જીવનું બધાં જ જીવોને ગમે છે, મરવું કોઈને પણ પ્રિય નથી, એમ જાણવા છતાં અનેક જીવોને જીવન રહિત બનાવીને પછી તેમની પાસે ક્ષમા માગવી એ તે કેવા પ્રકારની ક્ષમા-ચાચના કહેવાય? તે કાંઈ સમજાતું નથી. વિષયાસક્તિ છોડવી નથી અને તેના અંગે જીવોનો સંહાર વધુને વધુ પ્રમાણમાં નિરંતર કરી અપરાધી બન્યે જવું છે અને પછી ચોરાશી લાખ જીવોનો પાસે ક્ષમા માગવી છે, તે જીવો ક્ષમા કેવી રીતે આપી શકે? આપણા ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ માટે જો એક વખત બીજા જીવોના પ્રાણોનો નાશ કરી, માણી માગી ફરી તેઓના પ્રાણોનો નાશ ન કરીએ તો સાચી ક્ષમા માગી કહેવાય. અને તે ક્ષમા પણ આપી શકે; પણ વારંવાર તેમના પ્રાણોનો નાશ કરી વારંવાર માણી માગીએ તો, તે જીવો માફી ન આપી શકે. ખરી રીતે તો આપણે પોતાના આત્માની ક્ષમા

જૈન દષ્ટિની મહત્તા

યોગક : મુનિ પુણ્યવિજયજી (સંવિજ્ઞાપાક્ષિક) રાજકોટ.

જૈનધર્મ એ વસ્તુતઃ વીતરાગ માર્ગ છે, અને વીતરાગ માર્ગમાં સ્યાદ્વાદ-અનેકાન્ત માર્ગને મુખ્ય સ્થાન છે. સ્યાદ્વાદ એક જ વસ્તુને જુદી જુદી અપેક્ષાએ અનેક રીતે અવલોકવાનું કથે છે. અર્થાત્ એક જ વસ્તુ અમુક અપેક્ષાએ ‘અસ્તિ’ છે એ નિશ્ચિત વાત છે અને અમુક અપેક્ષાએ ‘નાસ્તિ’ છે એ પણ નિશ્ચિત વાત છે. તેમજ એક વસ્તુ એક દષ્ટિએ નિત્યરૂપે પણ નિશ્ચિત છે, અને બીજી દષ્ટિએ અનિત્યરૂપે પણ નિશ્ચિત છે. આવી રીતે એક જ પદાર્થમાં ભિન્ન ભિન્ન ધર્મોનો ભિન્ન ભિન્ન અપેક્ષા દષ્ટિએ અગાધિતપણે સમન્વય કરવો એનું નામ

‘સ્યાદ્વાદ’ છે. જૈન દર્શન અર્થાત્ કહો કે અનેકાન્ત દર્શન સિવાય કોઈ પણ દર્શનકાર આ સ્યાદ્વાદનો ગ્રીધી રીતે સ્વીકાર કરતો નથી. જો કે આડકતરી રીતે તે તે દર્શનકારોને પણ સ્યાદ્વાદ સ્વીકાર્યા વિના ચાલતું નથી, તથાપિ જે સ્યાદ્વાદસિદ્ધતા, જે દષ્ટિ વિશાળતા, જે સર્વથા અવિસંવાદિતા અને તેથી કરીને જે જૈનદર્શનની સર્વોચ્ચતા નિર્વિવાદ સિદ્ધ છે તે હરકોઈ પણ બુદ્ધિમાન સજ્જન નિષ્પક્ષ-પાત્રપણે જૈન સિદ્ધાન્ત અને જૈન ન્યાયનું સંશોધાંગ નિરીક્ષણ કરશે તેને લાગ્યા વગર નહિ જ રહે.

માગવી જોઈએ; કારણ કે આપણે મોહની આજ્ઞા માથે ધરીને, આત્માને અનેક વખત મારી, અપરાધી થયા છીએ; તો હવે આત્માની પાસે કરેલા અપરાધોની માફી માગી આગળના મારે મોહની સેવા છોડી દઈને આત્માને અનેક મૃત્યુમાંથી બચાવવો અને જડ તથા જડના વિકારોથી વિરક્ત બનીને આત્માને દુર્ગતિના દુઃખોમાંથી ઉગારવો. ચોરાશી લાખ યોનિમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવોની પાસે આપણે જે માફી માગીએ છીએ તે માફી આપતાં પહેલાં તે જીવો આપણી પાસે ફરીને ન મારવાની પ્રતિજ્ઞા કરાવે છે. આપણે જો ફરીને તે જીવોને મારીશું નહિ, તો જ તેઓ આપણને માફી આપશે. આ પરિસ્થિતિને લઈને જ શ્રી વીરપ્રભુ તથા અન્ય મહાપુરુષોએ સર્વ જીવો પાસે પોતાના અપરાધોની માફી માગી વિષયાસક્તિપણાથી વિરક્ત

બની ફરી તે જીવોને ન મારવાની પ્રતિજ્ઞા કરી અને સ્વરૂપરમણતારૂપ ક્ષમા ગુણ પ્રગટ કર્યો.

હાલમાં ચાલતી ક્ષમા માગવાની પ્રથામાં પણ લાવીમાં અપરાધી ન બનવાની કાળજી રાખીને જો ક્ષમા માગવામાં આવે તો પણ કંઈક અંશે ઠીક કહેવાય. મનુષ્યો પાસે શુદ્ધ અંતઃકરણથી ક્ષમા માગવી અને આપવી. બાકીના સંસારવાસી જીવોને શુદ્ધ ભાવથી માફી આપવી અને માગવી. આપણે સર્વ જીવોને માફી આપીને વૈર-વિરોધથી રહિત થઈ જવું. બીજા જીવો આપે તો બહુ મારું અને ન આપે તો તેઓ અપરાધી કહી શકાય. માફી આપવામાં આપણે સ્વતંત્ર છીએ તો પણ લેવામાં નથી; મારે આપણે પોતાના તરફથી સર્વ જીવોને માફી આપી જ દેવી.

સ્વાહવાદ-નયવાદ મનુષ્ય-પ્રજ્ઞની દૃષ્ટિને વિશાળ અને હૃદયને ઉદાર બનાવી મૈત્રીભાવનો રસ્તો તેમને સરળ કરી આપે છે. જીવનના કલહો શમાવવામાં અને જીવન વિકાસનો માર્ગ સરળ કરી આપવામાં નયવાદ એ સંસ્કારી જીવનનું સમર્થ અંગ છે.

પોતપોતાની હદમાં સ્થિત રહીને અન્ય દૃષ્ટિગિન્દુને તોડી ન પાડવામાં નયોની સાધુતા છે. મધ્યસ્થ પુરુષ સર્વ નયોને બુદ્ધી બુદ્ધી દૃષ્ટિએ યથોચિત માન આપી તત્ત્વજ્ઞેત્રની વિશાળ સીમા અવલોકે છે. અને એથી જ એને રાગ-દ્વેષની નડતર નહિ ઊભી થવાથી આત્મસાધનના પ્રયાસમાં તેને સફળતા મળે છે. નયવાદ એ સ્વાહવાદનો જ પેટા વિભાગ છે; એટલે સ્વાહવાદ કે નયવાદ એ વસ્તુતઃ એક જ છે.

વિચારોની અથડામણને લીધે જ્યારે પ્રજ્ઞનાં માનસ ક્ષુબ્ધ બને છે અને વાતાવરણ અશાન્ત બને છે, ત્યારે તત્ત્વદર્શીઓ પ્રજ્ઞની સામે સ્વાહવાદનો પ્રકાશ ધરે છે અને વસ્તુ-સ્થિતિને બુદ્ધી બુદ્ધી દૃષ્ટિએ અનેક રીતે તપાસી સમન્વય કરવાનો માર્ગ સમજાવે છે. સ્વાહવાદ સિદ્ધાન્ત આ રીતે અવલોકન દૃષ્ટિને વિશાળ બનાવે છે અને સંકુચિત દૃષ્ટિથી ઉત્પન્ન થનારા કોલાહલોને શમાવે છે. આમ રાગદ્વેષ શમાવી જનતાના જીવનમાં મૈત્રીભાવનો મધુર રસ રેડવામાં સ્વાહવાદની ઉપયોગિતા છે. આ સ્વાહવાદને ‘સંશયવાદ’ કહેવો એ પ્રકાશને જ અંધકાર કહેવા બરાબર છે. જૈન ઉપદેશનું અંતિમ પરિણામ રાગદ્વેષની નિવૃત્તિમાં છે એ એક જ માત્ર જૈન વાણીનું મુખ્ય ધ્યેય છે. અત્ર સ્વાહવાદને ચર્ચાવાનો વિષય નથી, કિન્તુ જૈન દૃષ્ટિની મહત્તા દર્શાવવાનો કિંચિત પ્રયાસ છે.

જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તોને સ્ફુટ કરવા મહાન આચાર્યોએ મહાન ગ્રંથો નિર્માણ કર્યા છે;

જેમાં તે મહાન પુરુષોએ મધ્યસ્થપણે તત્ત્વ-નિરૂપણ કરતાં પ્રજ્ઞના કલ્યાણ તરફ મુખ્ય દૃષ્ટિ રાખી છે. કોઈ પણ દર્શનના સિદ્ધાન્તોને તોડી પાડવાની સંકુચિત વૃત્તિ તેમના વાહ્યમયમાં નહિ દેખાય. બદલે અન્યાન્ય સિદ્ધાન્તોનો સમન્વય કરવા તરફ પ્રયાસ સેવવાની તેમની ઉદાર વૃત્તિ અને વિશાળ દૃષ્ટિ તેમના ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ જોવામાં આવે છે. હાજલા તરીકે : ભગવાન હરિભદ્રાચાર્યનો ‘શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચય’ ગ્રંથ. તેમાં એક સ્થળે જૈન દર્શન-સમ્મત “ ઇશ્વર જગત્કર્તા નથી ” એ સિદ્ધાન્ત યુક્તિ પુરસ્સર સિદ્ધ કર્યા પછી તેઓશ્રી જણાવે છે કે—

“ તતશ્ચેશ્વરકર્તૃત્વવાદોઽયં યુજ્યતે પરમ્ ।
સમ્યગ્ન્યાયાવિરોધેન યથાઽઽહુઃ શુદ્ધબુદ્ધયઃ ॥
ઈશ્વરઃ પરમાત્મેવ તદુક્તવ્રતસેવનાત્ ।
યતો મુક્તિસ્તતસ્તસ્યાઃ કર્તા સ્યાદ્ ગુણભાવતઃ ॥
તદનાસેવનાદેવ યત્સંસારોઽપિ તત્ત્વતઃ ।
તેન તસ્યાપિ કર્તૃત્વં કલ્પ્યમાનંન દુષ્યતિ ॥ ”

અર્થાત્—ઈશ્વરકર્તૃત્વનો મત આવી રીતની યુક્તિથી ઘટાવી પણ શકાય છે કે : પરમાત્મા-ઈશ્વરે ફરમાવેલા માર્ગનું અનુસરણ કરવાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે; મારે મુક્તિના દેનાર ઈશ્વર છે એમ ઉપચારથી કહી શકાય છે. ઈશ્વરદર્શિત માર્ગનું આરાધન નહિ કરવાથી ભવચક્રમાં જે પરિભ્રમણ કરવું પડે છે તે પણ ઈશ્વરનો ઉપદેશ નહિ માન્યાની સજા છે એમ કહી શકાય છે.

જેઓને ‘ ઈશ્વર જગતનો કર્તા છે ’ એવા વાક્ય ઉપર આદર બાંધાણો છે, તેઓને મારે પૂર્વોક્ત પ્રકારની કલ્પના કરવામાં આવી છે. એમ આચાર્યશ્રી નીચેના શ્લોકથી જણાવે છે—
“ કર્તાઽયમિતિ તદ્વાક્યે યતઃ કેષાંચિદ્વાદરઃ ।
અતસ્તદાનુગુણ્યેન તસ્ય કર્તૃત્વવેદશના ॥ ”

અર્થાત્—આ ઈશ્વર જગતનો કર્તા છે

એવા વાક્ય ઉપર જેઓને આદર બંધાણો છે, તેઓના ગુણને માટે ઉપર કથિત ઈશ્વર જગત્-કર્તાપિણી દેશના છે.

હવે બીજી રીતે ઉપચાર વગર ઈશ્વરને જગત્કર્તા આચાર્ય શ્રી બતાવે છે—

“परमैश्वर्ययुक्तत्वाद् मत आत्मैव वेश्वरः ।
स च कर्त्तेति निर्दोषः कर्त्तृवादो व्यवस्थितः ॥”

અર્થાત્—બરી રીતે આ આત્મા જ ઈશ્વર છે. કેમકે દરેક આત્મસત્તામાં ઈશ્વરશક્તિ સંપૂર્ણ રહેલી છે. અને આત્મા-જીવ તો ચોખ્ખી રીતે કર્તા છે જ. આવી રીતે કર્તૃવાદ જગત્કર્તૃત્વવાદ વ્યવસ્થિત થઈ શકે છે.

આગળ વધીને આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે—

“शास्त्रकारा महात्मनः प्रायो वीतस्पृहा भवे ।
सत्त्वार्थसम्प्रवृत्ताश्च कथं तेऽयुक्तभाषिणः ?
अभिप्रायस्ततस्तेषां सम्यग् मृग्यो हितैषिणा ।
न्यायशास्त्राविरोधेन यथाऽऽह मनुरप्यदः ॥”

અર્થાત્—જ્યાં જ્યાં ઈશ્વરને કર્તા કહેવામાં આવ્યો હોય ત્યાં ત્યાં પૂર્વોક્ત અભિપ્રાયથી કર્તા સમજવો. તે સિવાય પરમાર્થ દૃષ્ટિએ ઈશ્વરને સૃષ્ટિકર્તા કેમ શાસ્ત્રકાર બતાવી શકે જ નહિ; કારણ કે શાસ્ત્ર બનાવનાર ઋષિ-મહાત્માઓ પ્રાયઃ નિસ્પૃહ, પરમાર્થ દૃષ્ટિવાળા અને લોકોપકારની વૃત્તિવાળા હોય છે, માટે અયુક્ત, પ્રમાણબાધિત ઉપદેશ કેમ કરે? અતઃ તેઓના કથનનું રહસ્ય બરાબર શોધવું જોઈએ કે અમુક વાત તેઓ કયા આશયથી કહે છે.

એ પછી કપિલના પ્રકૃતિવાદની સમીક્ષા આવે છે. સાંખ્ય મતાનુસારી વિદ્વાનોએ પ્રકૃતિવાદની જે વિવેચના કરી છે, તેમાં દોષ જાહેર કરીને પ્રકૃતિવાદમાં કપિલનું શું સહસ્ય સમાયલું છે એ વાતનું પ્રતિપાદન કરતાં છેવટે આચાર્ય શ્રી કહે છે કે—

“एवं प्रकृतिवादोऽपि विज्ञेयः सत्य एव हि ।
कपिलोक्तवतश्चैव दिव्यो हि स महामुनिः ॥”

અર્થાત્—એ પ્રમાણે (પ્રકૃતિવાદનું જે બળ રહસ્ય બતાવ્યું તે પ્રમાણે) પ્રકૃતિવાદ યથાર્થ બાણવો. વળી તે કપિલનો ઉપદેશ છે, માટે સત્ય છે; કારણ કે તેઓ દિવ્યજ્ઞાની મહા-મુનિ હતા.

આગળ જઈને ક્ષણિકવાદ, વિજ્ઞાનવાદ અને શૂન્યવાદની ખૂબ આલોચના કરીને અને તે વાદોમાં અનેક ઊભા થતા દોષો બતાવી છેવટે આચાર્ય મહારાજ વસ્તુસ્થિતિ જાહેર કરે છે કે—

“अन्ये त्वभिदधत्येवमेतदास्थानिवृत्तये ।
क्षणिकं सर्वमेवेति बुद्धेनोक्तं न तत्त्वतः ॥

વિજ્ઞાનમાત્રમપ્યેવં વાહ્યસંગનિવૃત્તયે ।

વિનેયાન્ કાંશ્ચિદાશ્રિત્ય યદ્વા તદ્દેશનાર્હતઃ ।

एवं च शून्यवादोपि सद्विनेयानुगुण्यतः-

અભિપ્રાયત ઇત્યુક્તો લક્ષ્યતે તત્ત્વવેદિના ॥”

અર્થાત્—મધ્યસ્થ પુરુષોનું એમ કહેવું છે કે આ ક્ષણિકવાદ બુદ્ધે પરમાર્થ દૃષ્ટિએ અર્થાત્ વસ્તુસ્થિતિએ કહ્યો નથી, કિન્તુ મોહવાસનાને દૂર કરવાના ઉદ્દેશથી કહ્યો છે. વિજ્ઞાનવાદ પણ તેવા પ્રકારના યોગ્ય શિષ્યોને આશ્રીને અથવા વિષયસંગને દૂર કરવાના ઉદ્દેશથી બતાવવામાં આવ્યો છે. શૂન્યવાદ પણ યોગ્ય શિષ્યોને આશ્રીને વૈરાગ્યની પુષ્ટિ કરવાના આશયથી તત્ત્વજ્ઞાની બુદ્ધે કહ્યો જણાય છે.

વેદાન્તના અદ્વૈતવાદની વેદાન્તાનુયાયી વિદ્વાનોએ જે વિવેચના કરી છે, તે પર પ્રાપ્ત થતા દોષો બતાવી છેવટે આચાર્યશ્રી કહે છે કે—
“अन्ये व्याख्यानयन्त्येवं समभावप्रसिद्धये-
अद्वैतदेशना शास्त्रे निर्दिष्टा न तु तत्त्वतः ॥”

અર્થાત્—મધ્યસ્થ મહર્ષિઓ એમ નિરૂપે છે કે: અદ્વૈતવાદ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ નથી કહ્યો, પણ સમભાવની પ્રાપ્તિ માટે બતાવવામાં આવ્યો છે.

ખરેખરા ‘સમ્યક્દષ્ટિ’ને મિથ્યાદષ્ટિના શાસો પણ સમ્યક્દષ્ટિ પરિણમે છે’ એ શાસકથિત ભાવ પણ હતાદિ રીતે સમજવા યોગ્ય છે.

આવી રીતે જૈન મહાત્માઓ અન્ય દર્શનોના સિદ્ધાન્તોની તટસ્થ દષ્ટિએ પરીક્ષા કરવાની સાથે શુદ્ધ દષ્ટિથી તેના સમન્વય કરવા પણ પ્રયત્ન કરે એ જૈન દષ્ટિની કેટલી વિશાળતા હશે ! અન્ય દર્શનોના ધુરંધરોને ‘મહર્ષિ’, ‘મહામતિ’ અને એવા બીજા ઊંચા શબ્દોથી સન્માનપૂર્વક પોતાના ગ્રંથોમાં ઉલ્લેખવા અને હુષિત સિદ્ધાન્તવાળાઓના મતોનું ખંડન કરતાં પણ તેમનો હલકા શબ્દોથી વ્યવહાર ન કરવો અને સંપૂર્ણ સભ્યતા તથા શિષ્ટતા સાથે સામાને પ્રબુદ્ધ કરવાની પોતાની માયાળુ લાગણી વહેતી રાખવી એ જૈન મહર્ષિઓનું કેટલું ઓદાર્ય હશે ? ધાર્મિક કે દાશનિક વાદ-યુદ્ધ ચલાવતાં પણ વિરુદ્ધ દર્શનવાળાઓ તરફ આત્મપ્રેમનો રસ ઊભરાતો રહે એ કેટલું સાત્ત્વિક હૃદય !

જૈન મહર્ષિઓની મધ્યસ્થભાવની થોડી વાનગી—

“भववीजांकुरजनना रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य ।
ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै॥”

ભ૦ હંમચંદ્રાચાર્ય

“नाशाम्बरत्वे न सिताम्बरत्वे
न तर्कवादे न च तत्त्ववादे ।

ન પક્ષસેવાઽઽશ્રયણેન મુક્તિઃ
કપાયમુક્તિઃ કિલ મુક્તિરેવ ॥”

ઉપદેશતરંગિણી

“पक्षपातो न मे वीरे न द्वेषः कपिलादिषु ।
युक्तिमद् वचनं यस्य तस्य कार्यः परिग्रहः ॥”

ભ૦ હરભદ્રસૂરિ

અર્થાત્—સંસારળીજ-અંકુર ઉત્પન્ન કરનાર રાગ-દ્વેષ આદિ સમગ્ર દોષો જેના ક્ષય પામ્યા છે, તે ચાહે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શંકર અથવા જિન હોય તેને મારા નમસ્કાર છે.

દિગ્ભર અવસ્થામાં મોક્ષ નથી, શ્વેતામ્બર દશામાં મોક્ષ નથી, તર્કવાદમાં મોક્ષ નથી અને પક્ષસેવા કરવામાં મોક્ષ નથી; કિન્તુ કપાયો—(ક્રોધ-માન-માયા-લોભ) થી મુક્ત થવામાં જ મુક્તિ છે.

મહાવીર ઉપર મારો પક્ષપાત નથી અને કપિલ વગેરે પર મારો દ્વેષ નથી, કિન્તુ જેનું વચન યથાર્થ હોય તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

આ રીતે જૈન દષ્ટિની મહત્તા, જૈન મહર્ષિઓની દષ્ટિવિશાળતા અને તેઓશ્રીની મધ્યસ્થતાનો કિંચિત્ પરિચય ગ્રંથાધારે મૂકવા પ્રયાસ કર્યો છે, તેમાં કોઈ ભૂલચૂક या વિપરીતતાને સ્થાન હોય તો વિદ્વજ્ઞનો ક્ષંતવ્ય લેખવા કૃપા કરશે.

મુક્તિના સાધન

જેના હૃદયમાં સારી રીતે વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત થયેલી હોય, ઉત્તમ પ્રકારે યથાસ્થિત જૈનાગમના રહસ્યનું જ્ઞાન જેનામાં હોય એવા સદ્ગુરુ જેને પ્રાપ્ત થયેલા હોય અને જે પ્રાણી અનુભવજ્ઞાન મેળવવાવડે-જેવી રીતે આત્મગુણોની અંદર રમણતા કરવી જોઈએ તેવા કર્તવ્યમાં દૃઢ નિશ્ચય-વાળો થયો હોય-તેવા પ્રાણીની સિદ્ધિ થાય છે. તેથી અન્ય કે જેને ઉત્તમ વૈરાગ્ય, તત્ત્વજ્ઞાની ગુરુનો સમાગમ અને અનુભવવડે તત્ત્વનો દૃઢ નિશ્ચય થયો ન હોય તેવા પ્રાણી મુક્તિને પામી શકતા નથી.

આપણી ધાર્મિક સંસ્કૃતિ

(Our Religious Culture)

લેખક : રા. રા. જીવરાજભાઈ આંધવજી દાશી. બી. એ. એલએલ. બી.

ઢાર્વીનના વિકાસવાદમાં (The Theory of Evolution) એવો સિદ્ધાંત છે કે સર્વ પ્રાણીઓમાં જે પ્રાણી અથવા પ્રાણીની જાત ઉત્તમોત્તમ અર્થાત્ જીજ્ઞ પ્રાણીઓથી વિશેષ શક્તિસંપન્ન હોય, તે જ પ્રાણી-પ્રાણીની જાત આ જગતમાં નભી શકે છે, જીજ્ઞ જાતો ઉત્તરોત્તર નષ્ટ થાય છે. આ નિયમને survival of the fittest કહેવામાં આવે છે. મનુષ્ય જાતિથી હલકા-ઊતરતા પ્રાણીઓમાં આ નિયમ ઘટાવવામાં આવે છે, એટલું જ નહિ પણ, મનુષ્ય મનુષ્ય વચ્ચે પણ આ નિયમનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે, અને એવું સમર્થન કરવામાં આવે છે કે કોઈ શક્તિશાળી પ્રબળ ઓછી શક્તિવાળી જીજ્ઞ પ્રબળને વશ કરે, નાશ કરે કે સાધનરહિત કરે તેમાં કોઈ અયોગ્ય કે અન્યાય નથી, પણ કુદરતના-વિકાસવાદના-survival of the fittest ના (શક્તિશાળી જ ફક્ત નભી શકે છે.) નિયમ પ્રમાણે થવું જોઈએ, તે જ થાય છે. અત્યારે ચાલતા ધોર સંગ્રામનો પણ આ નિયમથી બચાવ કરવામાં આવે છે. ભૌતિક જગતમાં આ નિયમ વર્તે છે, એટલું જ નહિ પણ, નૈતિક જગતમાં પણ આ નિયમને ઘટાવવામાં આવે છે. એટલે આ નિયમ પ્રમાણે જગતમાં સૌથી વધારે શક્તિવાળા (most powerful) માણસને શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે.

આ ગણતરી પ્રમાણે અલેક્ઝાંડર, નેપોલીયન,

હિટલર વગેરે ઉત્તમોત્તમ નરો કરે છે, જે કે તેઓને ખાતે લાખો માણસોની હિંસા ઉધરેલ હોય છે. આર્થ સંસ્કૃતિમાં આ નિયમ સ્વીકારવામાં આવ્યો નથી. તેનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. મનુષ્ય જાતિથી ઊતરતા પ્રાણીઓ, જેઓમાં સાચુ-ખોટું જાણવાની, પુણ્ય-પાપ સમજવાની શક્તિ ન હોય તેવા પ્રાણીઓમાં કદાચ આવો નિયમ વર્તેલો હોય તો ભલે, પણ માણસને ધર્મ-અધર્મ, પુણ્ય-પાપ, કર્તવ્ય અકર્તવ્ય સમજવાની શક્તિ આપેલી છે. ઊતરતા પ્રાણીઓમાં કોઈ પણ ભોળે પોતાની જાતને બચાવવાની સંજ્ઞા (instinct of self preservation) હોય છે. ઊંચી કોટીના મનુષ્યોમાં પોતાની જાતને બચાવવાની સંજ્ઞાને સ્થાને આત્માર્પણ-આત્મભોગની વૃત્તિ હોય છે.

જીજ્ઞતા દુઃખ નિવારવાને પોતાના સુખનું બાંધદાન કરવું, તે આવા ઉત્તમ કોટીના પુરુષોનું કર્તવ્ય બને છે. આ વૃત્તિના જ્વલાંત સ્થાંતો દરેક દેશના મહાપુરુષો અને ધર્મ-પ્રવર્તકોના જીવનમાં મળે છે. ભગવાન મહાવીર, ગૌતમ બુદ્ધ, જિસસ ક્રીસ્ટ, મહાત્મા ગાંધી વગેરે મહાપુરુષોના જીવન આ ઉત્તમ બાંધદાન સાક્ષીરૂપ છે; એટલે આર્થ સંસ્કૃતિમાં પોતાની જાતને કોઈ પણ ભોળે બચાવવાની પાશવી વૃત્તિને બદલે જીજ્ઞતા દુઃખ માટે પોતાની જાતનું બાંધદાન આપવાની ધાર્મિક દૈવી ભાવના ઉત્તમ પુરુષોમાં જોવામાં આવે છે.

આ આત્માપણુંની લાવના તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર રચાયેલી છે. જગતનાં સર્વ જીવો-એકેંદ્રિયથી સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય સુધીમાં આત્મતત્ત્વ સમાન છે. જે ભેદ છે તે પ્રકૃતિ-કર્મના સંબંધને લીધે છે. દરેક જીવ પોતાનો વિકાસ સાધી શકે છે અને સિદ્ધપદને પામી શકે છે, જગતનો આ શાશ્વત નિયમ છે. જગતના શાશ્વત નિયમનું ઉલ્લંઘન કરવું તે જ મહા-પાપ છે, માટે કોઈ પણ જીવને તેના ઉન્નતિકર્મ-વિકાસક્રમને સાધતાં અટકાવવો, તેની હિંસા કરવી તે જગતના નિયમ વિરુદ્ધ હોઈ પાપ છે. નાનામોટા સર્વ જીવોમાં આત્મા સમાન છે, દરેક જીવ જગતમાં પોતાનો વિકાસ સાધવા જન્મે છે, માટે સઘળા નાનામોટા જીવોનું રક્ષણ કરવું તે પ્રકારના તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર આર્યધર્મો અને ખાસ કરીને જૈન ધર્મ રચાયેલા છે. આ નિયમમાં કોઈ પણ ભોગે પોતાનું રક્ષણ કરવું, અથવા શક્તિશાળી જીવોને જ જીવવાનો હક્ક છે, તે થિયરીને અવકાશ નથી. ટૂંકામાં પશ્ચિમ અને પૂર્વની સંસ્કૃતિમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમની દિશાઓ જટલું જ અંતર છે.

આર્ય સંસ્કૃતિમાં મનુષ્યની શક્તિ-વીર્યની ઉપેક્ષા થયેલ નથી. ખરેખર, શક્તિસંપન્ન સત્ત્વશાળી પુરુષો જ પોતાના ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરી શકે છે એવું શાસ્ત્રોમાં બતાવેલ છે; પણ તે શક્તિ ફક્ત શારીરિક કે માનસિક માનવામાં આવી નથી પણ ધર્મ ઉપર નિર્ભર થયેલ હોવી જોઈએ; તે શક્તિ પોતાની જાતને, પોતાના કુટુંબ કે દેશને પુષ્ટ કરવામાં જ ન વપરાવી

જોઈએ, પણ જનસમાજ-સર્વ જીવોના કલ્યાણ માટે વાપરવી જોઈએ. આ લાવનામાં એકાંત સ્વદેશપ્રેમ પણ જોણ બને છે. આ લાવના સર્વત્ર ફેલાતાં માણસો માણસો વચ્ચેના, જાતિ જાતિ વચ્ચેના, દેશો દેશો વચ્ચેના, રાજ્યો રાજ્યો વચ્ચેના કલહો શમી જાય છે; એટલું જ નહિ પણ, અહિંસા પ્રતિષ્ઠાયાં વૈરત્યાગઃ એ સૂત્રને આધારે જાતિવૈરી પ્રાણીઓ પણ પોતાના વૈરલાવનો ત્યાગ કરે છે અને સર્વત્ર શાંતિ ફેલાય છે. શક્તિશાળી છતાં સર્વ જીવોનું કલ્યાણ ઇચ્છનાર પુરુષ નિરંતર લાવે છે કે—

મિત્તી મે સવ્વભૂયેસુ, વેરં મજ્ઞ ન કેણદ્ ।

મારે સર્વ પ્રાણીઓ સાથે મૈત્રી છે, કોઈ સાથે વૈર નથી. વળી પ્રાર્થના કરે છે કે—

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ,

પરહિતનિરતા ભવન્તુ ભૂતગણાઃ ।

દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં, સર્વત્ર સુખી ભવતુ લોકઃ ॥

સર્વ જગતનું કલ્યાણ થાઓ, પ્રાણીઓ પરહિત કરવામાં તત્પર થાઓ, સર્વ દોષો-અશુભ વાસનાઓ નાશ પામે અને સમસ્ત જીવ-લોક સુખી થાઓ. સર્વ જીવોનું કલ્યાણ ઇચ્છનારા, અને જગતભરમાં શાંતિને ચાહનારા આપણે સૌ જૈન લાઈઓ પર્યુષણના મંગળમય દિવસોમાં પ્રાર્થના કરો કે—

ઘોર સંહાર વિરામ પામે,

વૈરવૃત્તિ શમી જાઓ,

સર્વત્ર લોકો સુખી થાઓ,

અને જગતમાં પરમ શાંતિ પ્રસરે.



શ્રી સિદ્ધસ્તોત્ર

રચનાર અને વિવેચક :

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા એમ. બી. બી. એસ.

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૨૬૮ થી શરુ)

આ સમ્યક્ રત્નત્રયી પ્રાપ્ત કરી ભગવાને પ્રથમ તો આશ્રવ દ્વારોનો સંવરવડે રોધ કરી નવાં કર્મને આવતા રોકી દીધા. કર્મરૂપ જળને આવવાના દ્વાર-ગરનાળા તે આશ્રવ છે, અને તે આશ્રવ જળને આસ્રવતું અટકાવનાર કમાડરૂપ સંવર છે. માટે નવાં કર્મ આવતા અટકાવવા હોય તો આશ્રવ દ્વારો સંવરવડે રોધી દેવા જોઈએ. અને પ્રભુએ પણ એમજ કયું, -હેયરૂપ આશ્રવનો ત્યાગ કર્યો અને આદેયરૂપ સંવરનો આદર કર્યો.

“ સરસ સલિલાવાહિ દ્વારમત્ર જનૈર્યથા । તદાસ્રવણહેતુત્વાદાસ્રવો વ્યપદિશ્યતે ॥
આત્મનોઽપિ તથૈવૈષા જિનૈર્યોગપ્રણાલિકા । કર્માસ્રવસ્ય હેતુત્વાદાસ્રવો વ્યપદિશ્યતે ॥ ”

—શ્રી. અમૃતચંદ્રાચાર્યજીકૃત તત્ત્વાર્થસાર

“ કારણુ થોજે હો બાંધે બંધને, કારણુ મુગતિ મુકાય;
આશ્રવ સંવર નામ અનુક્રમે, હેયોપાદેય સુણાય.
પદ્મપ્રભ જિન તુજ મુજ આંતરું, કિમ ભાંજે ભગવંત ! ”

—શ્રી. આનંદધનજી

“ શિવગતિ જિનવર દેવ, સેવ આ દોહલી હો લાલ
પર પરિણતિ પરિત્યાગ, કરે તસુ સોહલી હો લાલ
આશ્રવ સર્વ નિવારી, જેહ સંવર ધરે હો લાલ
જે જિન આણુ લીન, પીન સેવન કરે હો લાલ ”

—શ્રી. દેવચંદ્રજી

“ હોત આસવા પરિસવા, નહિ ધનમેં સંદેહ;
માત્ર દૃષ્ટિકી ભૂલ હે, ભૂલ ગયે ગત એહ. ”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“ જો આસવા સો પરિસવા ”

—શ્રી આચારંગ.

આમ સંવરવડે ભગવાને નવા કર્મનો પ્રવેશ (new entry) અટકાવ્યો, એવા તે સિદ્ધના ચરણુ અમને શરણુરૂપ હો !

તે પૂર્વ કર્મગણુને પણ નિર્જરંતા, શસ્ત્રો અમોઘ તપ આદિકના સજાતાં;
જે દુષ્ટ મોહનૈય કર્મ-નરેંદ્ર મારે, તે સિદ્ધના ચરણુ હો શરણુ અમારે. ૧૮

શબ્દાર્થ:—અને તપ વગેરેનાં અમોઘ શસ્ત્રો સજાને પૂર્વ કર્મગણુને પણ નિર્જરંતાં, જે દુષ્ટ મોહનીયરૂપ કર્મ-રાજાને મારી નાખે છે, તે સિદ્ધના ચરણુ અમને શરણુરૂપ હો !

વિવેચન.—

પ્રભુએ નવા કર્મનો પ્રવેશ બંધ કર્યો એટલું જ નહિ, પણ પૂર્વે બાંધેલા જે પ્રાચીન કર્મો હતા, તેને પણ નિર્જરા માંજા, ખેરવવા માંજા, અને તે માટે તપ વગેરે અમોઘ શસ્ત્રોનો આશ્રય કર્યો. કારણ કે તપ એ નિર્જરાનું મુખ્ય કારણ છે. ઉપાર્જેલા કર્મનું આત્મપ્રદેશથી નિર્જરવું—ખરી જવું—વિખૂટા પડવું તેનું નામ નિર્જરા છે. તેના બે પ્રકાર છે: વિપાકજ્ઞ અથવા અકામ નિર્જરા અને અવિપાકજ્ઞ અથવા સકામ નિર્જરા. કર્મ સ્વયં ઉદયમાં આવીને—વિપાક પામીને ખરી જાય તે વિપાકજ્ઞ નિર્જરા છે; અને અનુદીર્ઘ કર્મ તપશક્તિવડે ઉદીર્ઘ ઉદયાવલીમાં પ્રવેશાવીને વેદાય—ખેરવી દેવાય તે અવિપાકજ્ઞ નિર્જરા છે. જેમ કેરી ઝાડ પર પણ પાકે તે બાહ્ય ઉપાયથી પણ પાકે, તેમ અત્રે નિર્જરા સંબંધી દૃષ્ટાંત સમજવાનું છે.

“ ઉપાત્તકર્મણઃ પાતો નિર્જરા દ્વિવિધા ચ સા । આદ્યા વિપાકજ્ઞા તત્ર દ્વિતીયા ચાવિપાકજ્ઞા ॥
યથામ્નપનસાદીનિ પરિપાકમુપાયતઃ । અકાલેડપિ પ્રપચન્તે તથા કર્મણિ દેહિનામ્ ॥ ”

—શ્રીમાન્ અમૃતચંદ્રાચાર્યજીકૃત તત્ત્વાર્થસાર

“ તપસા નિર્જરા ચ ”

—શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્ર.

“ ગુણ કરણે નવ ગુણ પ્રગટતા, સત્તાગત રસ થિતિ છેદ રે;

સંક્રમણે ઉદય પ્રદેશથી, કરે નિર્જરા ટાળે ખેદ રે.....કરો સાચા રંગ જિનેશ્વર. ”

—મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી

આ નિર્જરાના કારણભૂત તપના બાર પ્રકાર છે: અનશન આદિ છ બાહ્ય, અને સ્વાધ્યાય આદિ છ આંતરિક તપના ભેદ અત્યંત સુપ્રસિદ્ધ છે. આ તપનો આશ્રય કરી પ્રભુએ પ્રાચીન કર્મની નિર્જરા કરી:—

“ યસ્ય ચ શુક્લં પરમતપોગ્નિધ્યાનમનન્તં દુરિતમધાક્ષીત્ ।

તં જિનસિંહં કૃતકરણીયમ્ મહિમશલ્યં શરણમિતોઽસ્મિ ॥ ”

—શ્રી સમંતભદ્રાચાર્યજીકૃત શ્રી બૃહત્ સ્વયંભૂ સ્તોત્ર

અને એમ નિર્જરા કરતાં કરતાં પ્રભુએ સકલ કર્મચક્રના મહારાગ્નરૂપ દુષ્ટ ‘ મોહનીય ’ નામના કર્મનરેંદ્રને ભારી નાખ્યો—હણી નાખ્યો. મોહનીય કર્મને મહારાગ્નરૂપ કહ્યો તે યથાર્થ છે; કારણ કે તે સર્વ કર્મનો અગ્રેસર, આધારભૂત અન્નદાતા છે; તે નાયક ખતમ થતાં, બીજું બધું લસ્કર દીન—લાચાર બની જાય છે. મોહનીયના બે ભેદ છે: દર્શનમોહ તે ચારિત્રમોહ. દર્શનમોહ હોય છે ત્યાં સુધી સમ્યગ્-દર્શન નથી થતું; ચારિત્રમોહ હોય છે ત્યાં સુધી યથાખ્યાત વીતરાગ ચારિત્ર નથી પ્રગટતું. દર્શનમોહનો પ્રત્યનિક સમ્યગ્દર્શન છે, એટલે કે સમ્યગ્દર્શનથી દર્શનમોહ હણાય છે; અને ચારિત્રમોહનો પ્રત્યનિક વીતરાગ બાવ છે, એટલે કે વીતરાગપણથી ચારિત્રમોહનો નાશ થાય છે.

“ કર્મ અનંત પ્રકારના, તેમાં મુખ્યે આઠ; તેમાં મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહ્યું પાઠ.

કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ; હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ. ”

—મહાતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

જીવન વિકાસ

લેખક :—રા. રા. વકીલ ન્યાલયંદ લક્ષ્મીચંદ ખા. એ., એલએલ. ખા. સાદરા.

જૈન દૃષ્ટિએ, અગિલ બ્રહ્માંડ-ચૌદ રાજલોક-સમસ્ત જગત-સકળ વિશ્વ, મુખ્ય બે વસ્તુને ધારણ કરી રહેલ છે. તે બે વસ્તુ જડ અને ચેતન, પુદ્ગલ અને જીવ તરીકે જગબહેર છે-સૌ કોઈને સુવિદિત છે. આ બંને વસ્તુમાં ચેતનાશક્તિ ધરાવતો જીવ-આત્મા મૂળ સ્વરૂપે-સ્વસત્તાએ, સકલ કર્મમલ દૂરહિત હોઈ તદ્દન નિર્મળ સ્ફટિકમણિ સાથે સરખાવી શકાય અને તે અનાદિ કાળથી કર્મબંધનથી બંધાયેલો-વીંટળાયેલો હોઈ આ સંસારચક્રમાં અરઘટ્ટિકા ચંત્રની માફક ભવબ્રમણ કરતો રહી-પરિબ્રમણ કરતો રહી જન્મ-મરણમાં અટવાયા કરે છે.

અનેક પ્રકારના કર્મ બંધનોરૂપી આવરણોથી જેની અનંત જ્ઞાનશક્તિ, દર્શનશક્તિ વગેરે તદ્દન સુષુપ્ત દશામાં-અક્રિય સ્થિતિમાં ઢંકાયેલી જણાય છે; પરંતુ તે ક્રમે ક્રમે પોતાની અનંત શક્તિઓ ફેરવીને જીવનના વિકાસમાં આગળ વધતો રહે તો, સકળ કર્મનો ક્ષય થતાં-બધા કર્મના આવરણો ખમ્મી જતાં **કૃતસ્ય કર્મક્ષયાન્ મોક્ષઃ**ના સર્વાંગન્ય સિદ્ધાંતને અનુસરી મોક્ષસ્થિતિ-સિદ્ધદશા-પરમાત્મ-સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. વૈદિક દૃષ્ટિ પણ આ સિદ્ધાંત કબૂલ રાખે છે. બંને દૃષ્ટિમાં મુખ્ય ભેદ એટલો જ છે કે જૈન દૃષ્ટિ પ્રત્યેક જીવને જુદા

“દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઊપજ્યો બોધ બે, દેહ ભિન્ન કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન બે;
તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોકિયે, વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન બે.

એમ પરાજય કરીને ચારિત્રમોહનો, આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ બે;
શ્રેણિ ક્ષપકતાળી કરીને આરૂઢતા, અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ બે.

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“સમકિત સાથે સગાઈ કીધી, સપરિવાર શું ગાઢી;
મિથ્યામતિ અપરાધણ બાણી, ઘરથી બાહર કાઢી.....હો મદિલજિન ! એ અળ શોભા સારી.
રાગ દ્વેષ અવિરતિની પરિણતિ, ચરણ મોહના યોધા;
વીતરાગ પરિણતિ પરિણમતાં, ઊઠી નાઠા બોધા.....હો મદિલજિન !”

—શ્રીમાન આનંદધનજી

“પ્રથમ મિથ્યાત્વ હણી, શુદ્ધ દંસણ નિપુણ, પ્રગટ કરી જેણે અવિરતિ પણાગી;
શુદ્ધ ચારિત્રગત વીર્ય એકત્વથી, પરિણતિ કલુપતા સવિ વિણાગી.”

—શ્રી દેવચંદ્રજી

આમ નિર્જરા કરતાં, મોહનીય કર્મનરેંદ્રને જેણે હણી નાખ્યો, એવા તે સિદ્ધ ભગવાનના ચરણનું અમને શરણ હો !

(અપૂર્ણ)

જીવન આત્મસ્વરૂપે ઓળખાવે છે ત્યારે વૈદિક દષ્ટિ પરમાત્મસ્વરૂપમાંથી જીવરૂપે છૂટા પડેલા જીવતા જીવતા અણુઓ, સકળ કર્મોનો ક્ષય થતાં પરમાત્મસ્વરૂપમાં ભળી જાય છે; એટલે જીવ શિવ થઈ જાય છે અને જ્યોતિમાં જ્યોતિ ભળી જાય છે.

જેન અને વૈદિક મોક્ષસ્વરૂપની ઘટના અંગેની માન્યતામાં માત્ર ઉપર જણાવ્યા મુજબનો સામાન્ય ભેદ તો બુદ્ધિશક્તિના પ્રભાવથી સંતોષકારક રીતે સમન્વય થઈ શકે તેમ છે; છતાં પણ સૂક્ષ્મતમ બુદ્ધિવાદે અનેક પ્રકારના મતમતાંતરોને ઉપસ્થિત કરી અનેક જાતના વાદ-પ્રવાદને અવકાશ આપેલ છે અને પ્રખર બુદ્ધિ, શક્તિ અને જ્ઞાન ગૌરવથી વિભૂષિત પ્રભાવશાળી તત્ત્વદર્શી અને તત્ત્વવેત્તા ઋષિ-મુનિઓએ હજારો ગ્રંથોની રચના કરી છે.

જીવથી અતિરિક્ત અન્ય તમામ ચેતના રહિત વસ્તુઓનો જડ-પૌંડ્રલિક વસ્તુઓમાં સમાવેશ થાય છે અને આ જડ વસ્તુ જ મુખ્યત્વે પૃથ્વી, પાણી આદિ પાંચ મહાભૂત તત્ત્વોરૂપ પાંચ ભેદ પડે છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતાં સુધી અનેક કર્મબંધનના કારણે જીવને અનેક ભવ ભ્રમણ કરવા પડે છે. ધારણ કરેલ દેહનો વિલય થતાં અન્ય દેહ ધારણ કરવો પડે છે અને તે પ્રકારની સ્થિતિ ઉત્તરોત્તર સકલ કર્મોનો ક્ષય થતાં સુધી ચાલુ રહે છે અને જીવે એક વખત મોક્ષદશા પ્રાપ્ત કર્યા પછી પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણંની પરિસ્થિતિમાંથી તે સાદે અનંત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી કાયમને માટે બચી જાય છે.

દેહધારી જીવ અને દેહ, શરીરી અને શરીર, ચેતનવંત જીવ અને પુંદ્રગલ એ બંને તદ્દન જીદ્દી-નિરનિરાળી વસ્તુ છે. આંવા પરમ ભેદ-જ્ઞાનનું યથાર્થ સ્વરૂપ જેને સમજાય છે-બંનેની સર્વાંશે ભિન્નતા સમજતી પરમ વિવેકબુદ્ધિ જેને પ્રાપ્ત થાય છે અને આવી ઉચ્ચતમ વિવેક-

બુદ્ધિનો સદા-સર્વદા સદુપયોગ કરતા રહી જે મનુષ્ય જીવનના વિકાસક્રમમાં આગળ અને આગળ વધે જાય છે તે મનુષ્ય વહેલામોડા અવશ્ય પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જ્ઞાન અને દર્શનથી થતો ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે. જીવના બે ભેદ સંસારી અને મુક્ત. અને સંસારી જીવના ત્રસ અને સ્થાવર, તેમાં પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય એ સ્થાવર; અને તેઉકાય, વાઉકાય એ બે અને બેઈદ્રિય, તેઈદ્રિય, ચઉરિદ્રિય અને પંચેદ્રિય એ ત્રસ જીવો છે. આ બધા પ્રકારના જીવોમાં મનુષ્ય પ્રાણી સાર અસાર સમજવાની વિવેકબુદ્ધિ અને વિચારશક્તિ ધરાવનાર તરીકે ઉચ્ચ સ્થાન રોકે છે.

જાણવા યોગ્ય-આહરવા યોગ્ય-ત્યાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ, પદાર્થો કે સદ્ગુણો-દુર્ગુણો કયા કયા તેનો યથાતથ્ય નિર્ણય બુદ્ધિશક્તિ અને વિચારસરણીના સદુપયોગથી થઈ શકે છે. નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિનો પ્રભાવ, જીવન વ્યવહારના પ્રત્યેક કાર્યમાં ઉજ્જવલ પ્રકાશ પાડતા રહી મનુષ્યના અનુભવજ્ઞાનમાં દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ કર્યો જાય છે. સત્સંગ, સંતસમાગમ-ગંભીર, રહસ્યપૂર્ણ ધર્મશાસ્ત્રના પુસ્તકોનો અભ્યાસ, મનન અને ઊંડી વિચારણાપૂર્વકનું નિદિધ્યાસન, જીવનના અનેક જટિલ પ્રશ્નોનો ઉકેલ સાધવા માટે, પરસ્પર વિસંવાદી ધર્મો અને જવાબદારીઓનો સમન્વય સાધવા માટે, મનુષ્યની પ્રતિભા-શક્તિને અપૂર્વ ગળ અને પ્રેરણાદાયી થઈ પડે છે.

ઘણી નીચી કોટીના નિગોદમાં વસતા એકેદ્રિય જીવો ક્રમે ક્રમે આગળ વધતા, મહાન પુણ્યોદયના પ્રતાપે મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્ય-શાળી થાય છે. સામાન્ય રીતે પ્રગતિવાદના સિદ્ધાંત મુજબ, જીવ પોતાનો વિકાસ સાધતો, ઉન્નતિક્રમના પગથિયાં ઓળંગતો ઉચ્ચ કોટીમાં આવતો જાય છે અને તે જ્યારે દશ દષ્ટાંતે

હર્લભ મનુષ્યભવ, ઉત્તમ કુળ અને ધર્મસાધનાની અનેક પ્રકારની અનુકૂળતાઓ સદ્ભાગ્યે પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે જીવનવિકાસનો પ્રશ્ન જો તે મુમુક્ષુભાવ ધરાવતો હોય તો તેની ખાસ વિચારણા માગી દેય છે.

જીવનવિકાસ સૌ કોઈને ઇષ્ટ છે; પરંતુ તે કેવા ઉપાયો અને સાધનોથી સહેલાઈથી સાધી શકાય તેની મીમાંસા આ લેખમાં પ્રસ્તુત થઈ પડે છે. સર્વ કોઈ મનુષ્ય જીવનવિકાસમાં આગળ વધવાની ભાવના સેવતો જણાય છે. એટલે પોતાની આસપાસ વિકાસ અને ઉન્નતિ માટેની અનુકૂળ સાધનસામગ્રી એકઠી કરવા ઉપરાંત તેના ઉપયોગ માટેની તિતિક્ષા અને તેના માર્ગમાં નડતા બળાઝાંખરાં અને ઊભી થતી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાની તૈયારી પણ કેળવવી જોઈએ. જીવનના ઘડતર માટે-વિકાસ-પૂર્વકના ઘડતર માટે પ્રત્યેક મુમુક્ષુ જને અનેક પ્રકારના સદ્ગુણોનું સેવન, દુર્ગુણોનું-મીઠા જણાતા દુર્ગુણોનું પણ ઉચ્છેદન, સદ્ગુણપોષક શુભ ભાવનાઓનું પરિશીલન અને સદ્ગુણોને વિઘાતક થઈ પડે તેવી, તેમજ દુર્ગુણોને સંવર્ધક થઈ પડે તેવી અશુભ ભાવનાઓ અને કુટેવોનું ઉન્મૂલન કરતા રહેવું જોઈએ. આદરવા યોગ્ય અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય ભાવનાઓ, સદ્ગુણો કે દુર્ગુણો, સારી-માઠી વૃત્તિઓના ભેદ-જ્ઞાનના ઉપયોગમાં પરમ વિવેકબુદ્ધિની, ઉચ્ચતમ પ્રતિભાની ખરી કસોટી છે.

વિવેકઞ્જઘાનાં ભવતિ વિનિપાતઃ શતમુખઃ
એ સૂત્ર અનુસાર જે કોઈ મનુષ્ય લેશ માત્ર વિવેકહીન થાય છે-વિવેકના સન્માર્ગથી જરા પણ ચ્યુત થાય છે એટલે ધીમેધીમે વિવેક-જ્ઞાતામાં વૃદ્ધિ થતી જાય છે તેનો સંકટો માર્ગે વિનિપાત-અધઃપતન થાય છે અને તે તદ્દન હીન કોટીના મનુષ્યની ગણનામાં આવી જાય છે

ઉપરોક્ત સામાન્ય સૂત્ર સર્વને માટે એક-ધારું સત્ય આગળ કરે છે અને તે એક ન્યાય-નીતિનો અવિચળ સિદ્ધાંત થઈ પડે છે. એટલે નાના અગર મોટા પ્રત્યેક કાર્યમાં વ્યાવહારિક તેમજ ધાર્મિક નજરે વિવેકપૂર્વકના ઉપયોગની પ્રથમ દરજ્જા અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. પરમ વિવેકબુદ્ધિ જ અન્ય સર્વ પ્રાણીઓ કરતાં મનુષ્યને ઉચ્ચ કોટીમાં મૂકે છે અને વિશિષ્ટત્વ અર્પે છે. વિવેકશૂન્ય મનુષ્ય પશુથી પણ હીન કોટીમાં ઊતરી જાય છે. વિવેકબુદ્ધિ સાર અસાર વસ્તુઓનું યથાર્થ પૃથક્કરણ કરી, વિશુદ્ધ સારભૂત વસ્તુ અને ઉત્તમોત્તમ સદ્ગુણો તરફ આપણને ખેંચી જાય છે. વિવેકબુદ્ધિમાં જેમ જેમ સૂક્ષ્મતા, તરતમતા, પ્રતિભા-શક્તિ વધતા જાય છે તેમ તેમ મનુષ્ય પ્રાણી પોતાના વિકાસક્રમમાં આગળ અને આગળ વધતો જાય છે અને તેને જીવનનું પરમ રહસ્ય હસ્તામલકવત્ થતાં, તે મનુષ્ય જીવનને સફળ અને સાર્થક કરવા શક્તિમાન બને છે.

વિવેકબુદ્ધિ અનેક પ્રકારની અનુકૂળ સાધન-સામગ્રીની પ્રાપ્તિ થતાં તે માટેની ઓછાવધતા પ્રમાણમાં નમ્રતા અને ધગશ હોય તો તે સારા પ્રમાણમાં ખીલવી શકાય છે; છતાં પણ પ્રત્યેક મનુષ્યને આવો સુયોગ પ્રાપ્ત થતો નથી. તેમજ સદ્ભાગ્યે તે પ્રાપ્ત થાય તો પણ-શક્તિની કંઈક મર્યાદા હોવાથી સર્વ કોઈ તેનો જોઈએ તેટલો લાભ લઈ શકતા નથી. આવા સંયોગો વચ્ચે ભલા, ભોળા, સરલ અને સાદા તેમજ કાલાઘેલા સામાન્ય મનુષ્યોને, જીવનના વિકાસ-પથમાં આગળ વધવા માટે મોટા મોટા ધર્મશાસ્ત્રોના પુસ્તકોના અભ્યાસની, સૂક્ષ્મ બુદ્ધિગમ્ય વાદવિવાદની, ચર્ચારૂપદ વિષયોના અવગાહનની કે ઊંડી વિચારણાની અનિવાર્ય જરૂર રહેતી નથી. નીચે લખેલા શ્લોકમાં જણાવ્યા મુજબનું પરોપકારપરાયણ જીવન

શુભરવા જેઓ સર્વદા પ્રયત્નશીલ રહે છે તેઓ સહેલાઈથી આત્મકલ્યાણ સાધી જીવન-વિકાસમાં આગળ વધી શકે છે.

શ્લોકાર્થેન પ્રવક્ષ્યામિ યદુક્તં ગ્રન્થકોટિમિઃ ।
પરોપકારઃ પુણ્યાય પાપાય પરપીડનં ॥

x x x

શ્રૂયતાં ધર્મં સર્વસ્ય શ્રુત્વાચૈવાવધાર્યતાં ।
આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ પરેષાં ન સમાચરેત્ ॥

ઉપરના શ્લોકોના ભાવાર્થ તદ્દન સરલ અને સુતર હોવાથી વધારે વિવેચનની જરૂર નથી. ભક્ત કબીરનું નીચેનું પદ પણ અર્થગંભીર અને રહસ્યપૂર્ણ જણાય છે.

“કબીર કહે કમાલ કુ દો બાતા કરલે;
કર સાહજ કી બંદગી આર ભૂખ્યેકુ કુછ દે.”

ઉપર મુજબના અનેક સૂત્રો અને પદો આગળ કરી શકાય તેમ છે; પરંતુ તેમ કરવા જતાં લાંબાણ થઈ જવાનો ભય રહે છે. આવા સામાન્ય સૂત્રો દરેકને ઉપયોગી અને માર્ગ-દર્શક થઈ પડે તેમ છે. વળી તેવા સૂત્રો લાંબા વિવેચનની પણ અપેક્ષા રાખતા નથી. તેમજ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ જન્યવાદ-વિવાદપૂર્ણ ચર્ચાને કે મતભેદને પણ અવકાશ આપતા નથી.

“આ સાચું કે તે સાચું” તેવી કોઈ ભાંજગડ, મૂંઝવણ કે મથામણને ઉપરના સૂત્રો જન્મ આપતા નથી. જુદા જુદા દરેક ધર્મના અનુયાયીઓ તેમજ વર્ણાશ્રમ ધર્મને આગળ કરતા પ્રત્યેક વર્ણ અને આશ્રમસ્થિત મનુષ્યોને તે સર્વ ગ્રાહ્ય થઈ પડે તેમ છે. તે સૂત્રોથી સૂચિત થતું આચરણ પ્રત્યેક મનુષ્યે પોતાના જીવનમાં ઉતારવા યોગ્ય છે. આવું વિશુદ્ધ આચરણ જીવનના ઘડતર માટે-વિશદ વર્તન

માટે મજબૂત પૂરણીવાળા પાયાની ગરજ સારે છે. લોકસંગ્રહાર્થે જગતજનના કલ્યાણ નિમિત્તે થતા ઉદ્યમવડે ઉપરોક્ત સાધનસામગ્રીને હસ્તગત કરવામાં આવે તો વિકાસના માર્ગમાં અવશ્યમેવ આગળ વધી શકાય છે અને શાસ્ત્રાર્થના વાદવિવાદના ઝગડામાં અગર તો માર્ગ તે જ સાચુંના સિદ્ધાંતને વળગી રહી, પૂર્વગ્રહ અને અભિનિવેશપૂર્વકના પોતાના મંતવ્યો યેનકેન પ્રકારેણ પ્રાપ્તપાદન કરવામાં જીવનનો મોટો ભાગ વ્યતીત કરનાર કદાચહી સજ્જનો અને દૃષ્ટિરાગી અનુયાયીઓની ખોટી ખુશામત અને યશોગાનથી પરિતૃપ્તિ ધારણ કરતા કહેવાતા શાસ્ત્રવિશ્વારોહો કરતાં ઉપર જણાવ્યા મુજબના પુરુષો જીવનની સાર્થકતા વધારે સારી રીતે-સફળ રીતે સાધી શકે છે.

ચિત્તશુદ્ધિ, સરલ હૃદય, વિશુદ્ધ માનસ, નિર્દભ મનોવૃત્તિ એ જીવનના વિકાસક્રમની નિસરણીનું પહેલું પગથિયું છે. ઉત્તમ ચારિત્ર-ઘડતર (character-building) માટે તેની અનિવાર્ય ઉપયોગિતા છે.

નાની નાની બાબતોમાં પણ જેની ચારિત્ર-શુદ્ધિ અખંડિત ટકી રહે છે તેના જીવન-વિકાસમાં કદી પણ ખીછેહુક થતી જણાતી નથી. અનેક પ્રકારની ધર્મક્રિયા અને વિધિવિધાનમાં તેમજ તપ, જપ, ધ્યાનાદિ કાર્યોમાં અનુરક્ત રહેતા મનુષ્યને ચારિત્રબંધારણની બાબતમાં કદી પણ અસાવધ રહેવાનું પાલવે નહીં. સામાન્ય રીતે મનુષ્ય એટલો બધો આડંબર-પ્રિય, દંભી અને મદ્યસ્ત રહેતો જણાય છે કે તે હંમેશા પોતાનામાં અછતા ગુણોને પણ તે ધારણ કરતો હોવાનો દેખાવ કરી, ઓછા અંશે ધરાવતા સદ્ગુણોને પૂર્ણાંશે ધરાવતો હોવાનો દાવો આગળ કરી-બરી રીતે પોતે હોય તેના કરતાં પણ વધારે ઉજ્જવલ દેખાવ કરતો જણાય છે અને તેમ કરવામાં અન્ય પુરુષોને છેતરવા

ઉપરાંત આત્મવંચના કરતો પણ જણાય છે. આવી છેતરપિંડી દીર્ઘ કાળ નહીં રહેતી નથી એટલે જ્યારે તે ખરા સ્વરૂપે ઉઘાડો પડે છે ત્યારે જમાવેલી બધી પ્રતિષ્ઠા ગુમાવી ખેંસે છે. આવા મનુષ્યો પોતાના જીવનવિકાસમાં સ્વતઃ અનેક પ્રકારના પ્રત્યાઘાતો ઊભા કરતા જણાય છે. “હુનિયા ઝૂકતી હે, ઝુકાનેવાલે ચઢ્યો” એ સૂત્ર અનુસાર ઘડીભર તે આગળ વધતો જણાય છે; પરંતુ ખરી પરિસ્થિતિ લાંબા વખત સુધી છૂપી રહી શકતી નથી. દંભી-ડોળઘાલુ મનુષ્યને પોતાની આબરૂ ટકાવી રાખવા માટે અનેક પ્રકારના જૂઠાણાનું સેવન કરવું પડે છે અને હરકોઈ બાબતમાં કુટેવ કે ખૂરી આદત જામી જાય છે તો પછી કોઈ પણ ઉપાયે તેનાથી છૂટી શકાતું નથી.

પોતાનો જીવનપંથ ઉજ્જવલ અને નિષ્કંટક બનાવવાની ભાવના રાખતા મનુષ્યે-વિકાસ, સાધક મુમુક્ષુએ એક નહિ પણ પોતાની આબુ-બાબુની સર્વ બાબતો બરાબર સંભાળી લેવાની સાવધાની રાખવી જોઈએ. મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. જાણ્યે અજાણ્યે ઘણી વખત ભૂલ થઈ જવા સંભવ છે; પરંતુ તેથી નિરાશ થવાને કંઈ કારણ નથી. હિંમતથી અને ભૂલ બતાવનારના યોગ્ય અહેસાનપૂર્વક તે કબૂલ રાખવામાં આવે તેના તરફ રાંચ માત્ર દ્રેષ કે તિરસ્કાર કે રોષની લાગણીને હૃદયમાં સ્થાન આપવામાં ન આવે તો તેવી નિર્ભજ મનોવૃત્તિ ભવિષ્યમાં સંભવતી અનેક ભૂલોમાંથી તેમજ પોતાની ભૂલ કે ગફલતને ઢાંકવા માટે કરવામાં આવતા અનેક જૂઠાણાથી મનુષ્યને બચાવી દે છે એટલું જ નહિ પરંતુ વિકાસના માર્ગમાં નહતી અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવા માટે કંઈક નવું જ બળ અર્પણ કરે છે.

વિકાસ માટેના સાધનોની પૂરતી સ્પષ્ટતા અને બને તેટલી અનુકૂળતા થતાં તેનો પૂરેપૂરો

લાભ લેવાની તક કદી પણ જતી કરવી જોઈએ નહિ. મનુષ્યને પોતાની જિંદગીમાં અનુકૂળ લાભદાયી તક ક્યારે જ પુણ્યબળના પ્રતાપે જ સાંપડે છે; તે સ્થિતિના વિચાર કરતાં અમૂલ્ય તકનો પૂરેપૂરો લાભ લેવા તૈયાર રહેવું જોઈએ.

જીવનવિકાસના પંથે આગળ વધવાની ભાવના ધરાવતા મનુષ્યે પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ ઉચ્ચતમ આદર્શ (ideal) રાખીને જ યથાશક્તિ પ્રયાસ કરતાં રહેવું જોઈએ. મહાનુભાવ, ઉદારચરિત મહાત્મા પુરુષોના જીવન ચરિત્રોના અભ્યાસથી મનનપૂર્વકની વિચારણાથી આવો કોઈ આદર્શ નક્કી કરી લેવો જોઈએ.

હીન કોટીના એકેન્દ્રિયના જીવનમાંથી સફળાગ્યે-પુણ્યોદયના પ્રતાપે, અકામ નિર્જરાના પ્રભાવે ક્રમે ક્રમે આગળ વધતાં ઉચ્ચ કોટીનું મનુષ્યજીવન પ્રાપ્ત કરનારે એકાચારામી અને પુણ્યલાનંદી બની જઈ પોતાનું જીવન જેમ તેમ વેડપી નાંખવાનું નથી; પરંતુ સાચું આત્મદર્શન-આત્માની મહાન શક્તિઓ અને વિભૂતિઓની ઝાંખી કરવા તરફ પ્રયત્નશીલ રહેવાની જરૂર છે. આવો પ્રયત્નશીલ પુરુષ જ મુમુક્ષુની કોટીમાં આવી શકે. અને તેવા મુમુક્ષુએ સાચા આત્મદર્શન માટે બાહ્ય વસ્તુઓમાં જ્યાં ત્યાં ફાંફાં મારવાની જરૂર નથી; પરંતુ વિશુદ્ધ મનોભાવથી પોતાની અંદર રહેલ આત્માની અનંત શક્તિઓનો આવિર્ભાવ કરવાનો રહે છે. જીવનના વિકાસક્રમમાં પીછેહઠ કરાવતા દુર્ગુણોના સર્વેશ્વ ત્યાગથી અને આગેદૃશ્ય કરાવતા સદ્ગુણોના વધતા જતા પરિશીલનથી વિકાસ સુસાધ્ય થઈ શકે છે. તેવા સાધકો જ જીવનની ખરી મોજ માણી શકે છે અને તેમના જીવનના અંતે જોઈ શકાય છે કે તેમણે જ જીવન જીવી જાણ્યું છે-સફળ કર્યું છે. તેમના જીવનમાંથી સૌ કોઈ પ્રેરણા મેળવે એ જ અભ્યર્થના.

અહિંસાની અદ્ભુત શક્તિ

[૧૦]

દરબારગઢમાં ખૂન !

લેખક : મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી

રાજકુમાર મહેન્દ્રને તુરંગમાં લઇ જવાતો નજરે પડતાં જ મૃગાવતી એકાએક મેશુદ્ધ ગતી ગઇ. એની આસપાસ સખીઓનું અને દાસીઓનું ટોળું જમી ગયું. રાજવીને ખગર પડતાં તે પણ દોડી આવ્યો. અવારનવાર પાણી છાંટવાના અને પવન નાંખવા આદિના પ્રયોગથી થોડા સમય પાદ રાજ-કુવંચી શુદ્ધિમાં આવી; છતાં તેણીના મનની દશા પૂર્ણ સ્વસ્થ ન થઇ. રાગને પોતાની લાડીથી એક-માત્ર કન્યાને આ દશામાં નિરખી અંતરમાં ખૂબ દુઃખ થયું. મૃગાવતીને એ સમજાવી પુનઃ પૂર્વ અવસ્થામાં હતી તેવી હસતી-રમતી બનાવી દેવા ઇચ્છતો હતો; છતાં વાતાવરણ એટલું ડહોળાયેલું હતું કે જેથી તે શબ્દ સરખો ઉચ્ચારી ન શક્યો. તેણીની એક સખીને સારસંભાળની લક્ષમણ કરી તે પાછો ફર્યો. આ વેળાના મહોત્સવમાં દરેક જો બનાવ બનતો એનાથી એનું હૃદય પણ હાલી ઊઠ્યું ! પુરોહિતની હિંસામય કરણીમાંથી એનો વિશ્વાસ ઊઠવા લાગ્યો. દેવી પ્રત્યેની શ્રદ્ધા ડગમગવા માંડી. આમ છતાં માતા અપ્રસન્ન થઇ નખખોદ કહાડશે એ ભીતિએ-પ્રસન્ન થશે તો રાજ્યવારસની પ્રાપ્તિને પ્રસંગ જોવા મળશે એ માણિક્યદેવે ચટાડેલી મધ લાલસાએ હજી પણ એ દિન મૌનપણે ચાલી રહેલ વિધાન જોવા કરવું એવા નિશ્ચય પર આવ્યો અને પોતાના દૈનિક કાર્યમાં પ્રવર્ત્યો. યાત્રાળુ વર્ગમાં નવમા દિને, આરતિ પછી, ચંપાને રાજકુમાર મહેન્દ્ર સત્યાગ્રહ કરતાં પકડાયો ત્યાર પછી જોરથી અહિંસાની વલણ વધવા લાગી હતી. અહર્નિશ ચક્ષુ સામે અહિંસાનો સંદેશ આપતાં અને કારાગૃહના અતિથિ બનતાં તરુણોના ચહેરા જોવાથી—એ ઉપર

એકધારી પ્રસન્નતા રમી રહેલી નીરખવાથી બળિ દેવાની પ્રથાની ધૃણાજનક વિધિ-પ્રત્યે અણુગમે પેદા થવા માંડ્યો હતો. અહિંસામાં જ પરમધર્મ સમાયો છે એવી શ્રદ્ધા જોર પકડી રહી હતી. કેટલાકે તો પોતે સાથે આણેલા ઓકડાઓને અંધનમુક્ત કરી અરણ્યના માર્ગે વિદાય પણ કરી દીધા. કેટલાક અકરાનું બળિદાન આપ્યા વગર પાછા ફરવાના નિશ્ચય પર આવ્યા. થોડાકે આવતી કાલનો વિષમ પ્રસંગ અટકાવવાના માર્ગોની વિચારણા કરવામાં કલાકો વ્યતીત કર્યા.

નવમીનો સંધ્યાકાળ થતાં પ્રસરી રહેલ વાતાવરણના સમાચાર ગુપ્તચરદ્વારા માણિક્યદેવના કાને આવવા શરૂ થયા. જેમ જેમ તે શ્રવણ કરતો ગયો તેમ તેમ એનું લોહી ઊકળવા માંડ્યું. તરુણોના સત્યાગ્રહથી જનસમૂહના મન આટલી હદે અદલાશે એવી એને ખાતરી ન હતી. એ તો માનતો હતો કે પોતે આ આચાર્યને પરાજય પમાડી અહીંથી રવાના થઇ જવાની ફરજ પાડશે; પણ ધારણા ધૂળ મળતી જણાઇ. બહુ વિચારના અંતે એ બધામાં રાજપુત્રી મૃગાવતી વધુ દોષિત લાગી. કાષ્ઠ પણ હિસાબે એને માર્ગમાંથી દૂર કરવી એવો મનસુબો કરી એકદમ તે ખૂમ પાડી ઊઠ્યો.

‘નરસિંહ ! નરસિંહ !’ મહાંતનો અવાજ કાને પડતાં જ મંદિરના પાછલા ભાગમાંથી નરસિંહ દોડી આવ્યો અને કર જોડીને સામે ઊભો.

માણિક્યદેવ—‘વત્સ ! આજનો દિવસ છેલ્લો છે. કાળીમાતાનો મહિમા અને મારી પ્રતિજ્ઞા ટકાવી રાખવાનું તારા હાથમાં છે. કોઈ પણ હિસાબે આજ રાત્રિના બાર વાગતાં પૂર્વે રાજકન્યા મૃગાવતીના

લોહીથી માતાને તિલક કરવું જોઈએ. એટલે સવારે દર્શને આવનાર લક્ષ્મીને-યાત્રિકાને દીવા જેવું દેખાય કે કાળીમાતાનું અપમાન કરનાર-પેલા સાધુની અહિંસા પ્રવૃત્તિમાં છૂપી સહાય આવનાર રાજપુત્રીને મૃત્યુદંડ ભોગવવો પડ્યો.’

નરસિંહ તો ગુસ્સી આજ્ઞા સાંભળી ડોકો થઈ ગયો.

‘મૃગાવતીનું ખૂન ! અરરર ! મારા હાથે ! અશક્ય !’

માણિકચદેવ—‘તને ખબર નથી કે માતાની કૃપાથી રાજવીને ઘેર જન્મેલી એ કન્યા, રાજપુત્ર મહેન્દ્રના પ્રેમમાં પડી પરાપૂર્વથી ચાલી આવતી પ્રજાસિમાં અવરોધ નાખવા ખડી થઈ છે. ઉપકારી એવા કાળીમાતાને પ્રતિવર્ષ ચઢાવવામાં આવતો જલિ બંધ કરવાના પ્રપંચમાં સામેલ બની છે.’

નરસિંહ—‘મહારાજ પક્ષનાલની એક માત્ર પુત્રીનું ખૂન ! અને તે મારા હાથે !’

માણિકચદેવ—‘મારા પછીના વારસદાર નરસિંહ ! તારે મારી સામે દલીલ કરવાની ન હોય ! કેવળ આજ્ઞાનું પાલન કરવું એ તારો ધર્મ. એમાં જ દેવી મેવાની પ્રસન્નતા ! નિશાના ઓળા ઊતરી રહ્યા છે. અને ઘટિકાચંત્રનો કાંટો વેગભરે ચાલી રહ્યો છે; એટલે વધુ વિલંબ કર્યા વગર કાર્યસિદ્ધિ અર્થે સત્વર પહોંચી જા !

દરબારગઢમાં આજે કેટલાક દિવસથી રાજકન્યા મૃગાવતી નજરકેદ છે, એની નરસિંહને માહિતી હતી. વળી એની પાસે એકાદ સખી અને એત્રણ દાસી સિવાય ભાગ્યે જ કોઈ રહેતું. રાજ્યમહાલયના એક ખૂણાના ભાગ ઉપર તેણીનો કમરો આવેલો હતો. એના ઝરખામાં જિહ્વા જિહ્વા રાજમાર્ગે બનતો બનાવ જોઈ શકાય તેવું હતું. છેલ્લા આઠ દિવસથી સત્યાગ્રહ કરી આવતા તરુણને જોઈ એનું મન ઉદ્વિગ્ન બન્યું હતું; પણ નવમા દિવસે એ માર્ગનું અવલંબન ગ્રહી, સત્યાગ્રહ કરી જ્યારે મહેન્દ્રકુમાર પણ કારાગૃહનો અતિથિ બન્યો ત્યારે તેણીનું હૃદય

એટલી હદે વિદ્વેષ બની ગયું કે જેથી તેણી બેભાન બની ગઈ અને એથી ખુદ રાજવીને દોડી આવવું પડ્યું એ વાત આપણે ઉપર વાંચી ચૂક્યા. સંધ્યા-કાળ સુધીનો સમય એ રીતે અસ્વસ્થપણે અને વિચારમગ્નદશામાં વિતાવ્યા પછી એક નિશ્ચય ઉપર તેણી આવી ગઈ. રાજપુત્ર મહેન્દ્રને કારાગૃહની જે કોઠડીમાં પૂરવામાં આવ્યો હતો ત્યાં રાત્રિની ત્રણેક ઘટિકા વીત્યા બાદ જવું અને બંને તો એને છૂટો કરાવી, નસાડી મૂકવો.

પોતાનો આ નિશ્ચય વહાલી સખીને જણાવ્યો; એટલું જ નહિ પણ પોતે જ્યારે એ કાર્ય પાર પાડવા જાય ત્યારે પોતાના પલંગમાં સખીએ સૂઈ રહેવું તે કમરાની તપાસ રાખવી કે કદાચ રાજવી તપાસ કરાવે તો પણ અંદરના બેઠની તેમને એકદમ ખબર ન પડે. કુંવરીના દિલને સંતોષ આપવા સખીએ એ પ્રમાણે વર્તવાનું કળૂક કર્યું.

રાત્રિના દસના ટકારા થતાં જ મૃગાવતી પોતાના દેહને શાલથી લપેટી, કમરાનો દાદર ઊતરી, દરબાર ગઢની જે દિશામાં કારાગૃહ આવ્યું હતું ત્યાં પહોંચી. ચોકીદારો ગળુતા હતા કે રાજકુંવરી પેલા ધાવણ સત્યાગ્રહીની ખબર અર્થે અગાઉ આવ્યા હતા તેમ આજે આવ્યા હતા એટલે તરત જ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે:

‘કુંવરીયા ! હવે એ કેદીના શરીરે સારું છે, તેની ખોલી ઉઘાડું ? એ કેદી હમણાં જ જીંધી ગયો !

મૃગાવતી—‘ભલે તે જીંધી ગયો. તેની ખોલી ઉઘાડવાની જરૂર નથી. આજે જે કેદી આણવામાં આવ્યો તે કંઈ ખોલીમાં છે ? એ ખોલીની ચાવી મને આપ. તું અહીં નજર રાખી બેસ. દરમિયાન હું એ ખોલીમાં જઈ એ નવા કેદીની ખબર કાઢી આવું.

ચોકીદારને રાજકુંવરીની વાતમાં બીજી કંઈ ગંધ લાવવાનું કારણ ન હોવાથી તેણીના કહેવા પ્રમાણે મહેન્દ્રવાળી ખોલીની ચાવી આપી એ મુખ્ય દેવડી પર થોભ્યો. મૃગાવતી ચાલી લઈ, ઝડપ

અહિંસાની અદ્ભુત શક્તિ: દરબારગઢમાં ખૂન



૪૩

મહેન્દ્રવાળી ઝોરડી પાસે પહોંચી, એનું તાળું ઉઘડાવા લાગી.

કોટડીમાં પુરાણેલ મહેન્દ્ર હજી જાગતો હતો. આવતી કાલે અલિપૂજ્ય વેળા શું બનશે. આચાર્ય અમરદાતિનો સત્યાગ્રહ કેવું પરિણામ લાવશે, અહિંસાનો વિજય થશે કે કેમ છત્યાદિ વિચારમાળાના મણકા મૂકતો હતો ત્યાં તો તાળામાં કુંચી ફરતી સાંભળી આશ્ચર્ય ઊપજ્યું. અને બપોરે દ્વાર ઉઘાડી પોતાની સન્મુખ સામાન્ય પોશાકમાં કુંવરી મૃગાવતીને આવી રહેલી જોઈ ત્યારે વધુ આશ્ચર્ય થયું. એકાએક એનાથી બોલી જવાયું—

‘કાણુ મૃગાવતી ! તું અહીં ક્યાંથી ?’

મૃગાવતી—‘પ્રિય કુમાર ! હું મૃગાવતી પોતે !’

એટલા શબ્દો જોઈ બોલી એકાએક તે ચૂપ થઈ ગઈ ! બોલવાની ઇચ્છા છતાં કંઈ બોલી ન શકી. નાચી દાંડિએ પાપાણુવત્ ઊભી રહી.

મહેન્દ્ર—‘આટલી રાત્રિએ તું પલંગની મીઠી નિદ્રા છોડી અહીં શા સારુ આવી ?’ મૃગાવતીમાં કુમારના શબ્દો સાંભળ્યા પછી હિમ્મત આવી ને તે બોલી: ‘કુમાર, હું તમોને આ દિવાલો વચ્ચેથી મુક્ત કરવા છું. આવી અત્યારની પળો કેવી કિંમતી છે તે શું આપ નથી જાણતા ? તમે બધાને અહીં ગોંધી રાખી આવતી કાલેના અરુણોદય થતાં જ પેલો પુરોહિત મૂંગા પશુઓનું અગિદાન આરંભશે. એ વેળા આચાર્ય મહારાજ અનશન યાને આમરણાંત ઉપવાસ આદરશે. માટે અહીંથી મુક્ત થઈ એ અટકાવવા—મહારાજને સમજાવવા કંઈ પ્રયાસ કરો ! આ દુરાત્માઓને તેમના માર્ગે જવા દો. એમાં આવા વિદ્વાન આચાર્યના પ્રાણનું અગિદાન ન થવા દો. સાધુજીના અનશનથી એ પાપીને તો ધીકળાં મળ્યા જેવો આનંદ થશે. તેથી પલાયન કરી જવાની સત્વર તૈયારી કરો !’

‘રાજપુત્રી ! આચાર્યશ્રીનો માર્ગ અહિંસાનો છે; એટલે બીજા પ્રકારની સલાહ આપવાનો કે અન્ય કંઈ

મદદ કરવાનો પ્રશ્ન રહેતો જ નથી. હું નાશી છૂટું તેથી કંઈ જ ફાયદો કરી શકું તેમ નથી. એક સત્યાગ્રહી તરીકે મારે આવેલું સંકટ પ્રમાણિકપણે સહન કરવું જોઈએ.’

‘રાજકુમાર ! આપની બદલીમાં એ સર્વ સહન કરવાનું હું માથે લઉં છું ને ?’

‘રાજપુત્રી ! એમ નહિ બની શકે. મારી ખાતર તમારા શિર પર એવું જોખમ હું લાદવા જરા પણ ઇચ્છતો નથી. તમે સત્વર પાછા ફરો અને જે થાય તે જોયા કરો.’

મૃગાવતી રાજકુમારનો હાથ તાણી બહાર જવા આગ્રહ કરે છે ત્યાં એકાએક કારમી ચીસ સાંભળાઈ ! તરત જ ઉભય કોટડીની બહાર દોડી આવ્યા તો માલમ પડ્યું કે મૃગાવતી જે કમરામાં સૂતી હતી તે તરફ કોલાહલ મચી રહ્યો છે.

કેટલાક પહેરેગીરો કિકિયારી સાંભળતાં જ ત્યાં દોડી ગયા. એકાદ તો દાદર ચઢી ઉપર પણ પહોંચ્યો. રાજપુત્રી અને મહેન્દ્રકુમાર પણ ઉતાવળા આવી પહોંચ્યા. ત્યાં તો ખૂમરાણુ મચેલું જોયું.

‘રાજપુત્રીનું ખૂન’ એવા અવાજો થઈ રહેલા. એ સાંભળતાં જ મૃગાવતીનું આશ્ચર્ય વધી પડ્યું. તરત જ દાદર ચઢી ઉપર પહોંચી. રોજના અબ્યાસથી દીપક પ્રગટાવ્યો ત્યારે જ અંધારામાં જે ગૂંચવણ થઈ હતી તેનો સાચો ખ્યાલ આવ્યો.

પોતાનો પલંગ લોહીથી તરબોળ થયેલો જોયો. એક શ્યામ છુરખાધારીને ઝરુખાની ખારીએથી કુદકો મારવાની તૈયારીમાં નીરખી તરત જ તેણીએ રાજકુમારને ખૂમ મારી.

પેલો નીચે પડી નાસવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યાર-પહેલાં તો મહેન્દ્ર ત્યાં પહોંચી ગયો અને તેના હાથ-માંનો છરો આંચકી લઈ, બાણુ પર ફેંકી એ આદમીને જોરથી ખાથમાં લીધો. તરત જ પહેરેગીરો દોડી આવ્યા અને એને બાંધી લીધો.

શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર (ભાષાંતર) માટે મળેલ અભિપ્રાયો

૧. મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી (ત્રિપુટી) મહારાજ—અમદાવાદથી લખી જણાવે છે કે:

x x x x x

સચિત્ર 'શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર' પુસ્તક મળેલ છે. પુસ્તક દરેક રીતે સુ-સુંદર પ્રકાશિત કર્યું છે. ગ્રંથ પણ અપૂર્વ પ્રકાશિત છે. અને ભાષાંતર છપાવવાની દબ-વ્યવસ્થા દરેક સરસ છે.

મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી
(ત્રિપુટી)

૨. આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ—જૂના ડીસાથી લખી જણાવે છે કે:

'શ્રી આદિનાથ પ્રભુના જીવનચરિત્રો પૂર્વાચાર્યોએ સંસ્કૃત-પ્રાકૃતમાં અત્યંત સુંદર રીતે આલેખ્યાં છે; તો પણ શ્રી અમરચંદ્રસૂરિની કૃતિ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં અદ્વિતીય પ્રકાશ પાડે છે. આ શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર સૂરિજીની કૃતિનો જ અનુવાદ છે. સંસ્કૃત ભાષાથી અણુજાણુ માટે તો આ પુસ્તક અત્યંત ઉપયોગી છે; કારણ કે અનુવાદકે અનુવાદ કરવામાં અત્યંત કુશળતા વાપરી છે. ભાષા સુસંગઢ, સરળ, રોચક અને ભાવવાહી છે. માત્ર ગુજરાતી સારું લખી, વાંચી જાણનાર પણ આ અનુવાદ વાંચીને શ્રી સૂરિજીની કૃતિનો આસ્વાદ લઈ શકે છે અને પ્રભુશ્રીના ઉચ્ચતમ જીવનના બોધની સાથે સાહિત્યનું પણ જ્ઞાન મેળવી શકે છે. ભાષા હૃદયગમ અને મીઠી હોવાથી વાંચતાં કંટાળો આવે તેમ નથી, એટલે વાંચનાર રસપૂર્વક વાંચી શકે છે.

૩. શેઠશ્રી કુંવરજીભાઈ આણંદજી—ભાવનગરથી લખી જણાવે છે કે:

પ્રિય લઘુગંધુ વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ

x x x x x

તમારી લેખનશક્તિ અને હૃદયની નિર્મળતા ઉપરાંત આ શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર ભેટ મોકલવા સાથે આવેલ તમારી પત્રિકામાં મારા પ્રત્યેનો સદ્ભાવ પ્રદર્શિત કર્યો છે.

x x x x x

તમોએ સલા તરફથી મોકલેલ શ્રી આદિનાથ ચરિત્રની છુક ધણા આભાર સાથે સ્વીકારી છે, અને તે છુકનું આભ અને આંતરિક સ્વરૂપ જોઈ તમારા તે પ્રયાસ માટે અભિનંદન આપવા મન થઈ ગય છે. હાલ એ જ. સં. ૧૯૯૯ ના શ્રાવણ વદિ ૧૦

હિતેચ્છુ કુંવરજીના સરનેહ પ્રણામ



શ્રી વાસુપૂજ્ય (પ્રભુ) ચરિત્ર.

(શ્રી વર્ધમાનસૂરિકૃત.)

૫૪૭૪ શ્લોકપ્રમાણુ, મૂળ સંસ્કૃત ભાષા અને સુંદર શૈલીમાં વિસ્તારપૂર્વક જુદા જુદા આગમો તથા પૂર્વાચાર્યોકૃત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રીમાન વર્ધમાનસૂરિજીએ સં. ૧૨૯૯ ની સાલમાં લખેલો આ અપૂર્વ ગ્રંથ છે.

આ ગ્રંથમાં પ્રભુના ત્રણ ભવો, પાંચ કલ્યાણકો અને ઉપદેશક મનુવા ચોગ્ય મનનીય સુંદર બોધપાઠો, તત્ત્વજ્ઞાન, તપ વગેરે સંબંધીની વિસ્તૃત હકીકતોના વર્ણનો સાથે પુણ્ય ઉપર પુણ્યાદ્ય ચરિત્ર, રાત્રિભોજન ત્યાગ અને આદર, આરવ્રત, શેહિણી આદિની અનેક સુંદર, રોચક, રસપ્રદ, આહ્વાદક કથાઓ આપેલી છે કે જેમાંની એક કથા પૂરી થતાં ખીજ વાંચવા મન લલચાય છે અને પૂરી કરવા ઉત્સુકતા થાય છે. તે તમામ કથાઓ ઉપર ગ્રાહ્ય અને સુંદર ઉપદેશ પણ સાથે આપેલ છે.

કિંમત રૂ. ૨-૮-૦ પોસ્ટેજ જુદું.



શ્રી પ્રભાચંદ્રસૂરિચરિત્ર-

શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર (ભાષાંતર) ઐતિહાસિક ગ્રંથ.

આ એક ઐતિહાસિક કથા-સાહિત્યના ગ્રંથમાં વર્તમાનકાળના બાવીશ પ્રભાવક આચાર્યમહારાજના જીવન ઉપર કર્તા મહાપુરુષે સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. જે જે મહાન આચાર્યનો પરિચય આપ્યો છે, તેમાં તે સમયની સામાજિક, ધાર્મિક, રાજકીય પરિસ્થિતિ, ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આખી સુંદર (ભાષાંતર) પ્રમાણિક ઐતિહાસિક ગ્રંથ બનાવ્યો છે. મુનિરાજ શ્રી કલ્યાણવિજયજી મહારાજે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સુંદર પર્યાલોચના લખી તે ગ્રંથની રચનામાં સુંદરતા વધારી પ્રમાણિક જૈન કથાસાહિત્યમાં ઉમેરો કર્યો છે. એવી સુંદર અને સરલતાપૂર્વક રચના કરેલ હોઈને આ ગ્રંથને અમુક અમુક જૈન શિક્ષણશાળાઓના ધાર્મિક અભ્યાસક્રમમાં સ્થાન મળેલ છે. આ ઉપયોગી સાહિત્ય ગ્રંથ હોવાથી વાંચતા પણ ખાસ આનંદ ઉત્પન્ન કરે તેવો છે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦ પોસ્ટેજ અલગ.

લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પં. શ્રી સુમતિવિજયજીનો સ્વર્ગવાસ.

રાધનપુરમાં ચાતુર્માસ ગિરાજમાન પં. શ્રી સુમતિવિજયજી મહારાજ શ્રાવણ વદિ ૧૨ ના રોજ સમાધિ-પૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા છે. તેઓ આ. શ્રી વિજયભક્તિસૂરિજી મહારાજના શિષ્ય હતા. તેઓએ અઢાર વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં તપશ્ચર્યા, ગુરુભક્તિ અને શાસ્ત્રાભ્યાસદ્વારા સાધુજીવન શુદ્ધ બનાવ્યું હતું. તેઓ સ્વભાવે શાંત અને બદ્ધિક હતા. તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસથી આ. શ્રી વિજયભક્તિસૂરિજી મહારાજને શિષ્યરત્નની ખોટ પડી છે. સ્વર્ગસ્થના આત્માની શાંતિ માટે શાસનદેવને પ્રાર્થાએ ધીએ.

શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર (શ્રી અમરચંદ્રસૂરિકૃત)

૧૦૩૦૨ શ્લોકપ્રમાણ, મૂળ સંસ્કૃત ભાષામાં કાવ્યરૂપે અને સુંદર શૈલીમાં વિસ્તાર-પૂર્વક જુદા જુદા આગમો તથા પૂર્વાચાર્યોકૃત અનેક ગ્રંથોમાંથી હોદ્દન કરી શ્રીમાન અમરચંદ્રસૂરિએ રચેલો આ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. રચનાર મહાત્માની કવિત્વશક્તિ અદ્ભુત છે. તેમાં આવેલ સર્વ પ્રકારના રસો, અલંકારો, શબ્દલાલિત્ય વગેરેથી રચના ઘણી જ સુંદર છે. તેનું આ સાદું, સરલ અને સુંદર ગુજરાતી ભાષાંતર છે.

આ ગ્રંથમાં પ્રભુના તેર ભવો તથા યુગલિકો સંબંધી અપૂર્વ વર્ણન, આ ચોવીસીમાં શ્રી આદિનાથ પ્રભુ પ્રથમ તીર્થંકર થયેલ હોવાથી મનુષ્યોનો વ્યવહારધર્મ, શિલ્પકળા, લોકવ્યવહારનું નિરૂપણ, નગરસ્થાપના, રાજ્યવ્યવસ્થા અને પ્રભુના સુરાજ્યનું વિવેચન, હિંદો વગેરેએ પ્રભુના પંચ કલ્યાણકના પ્રસંગોએ કરેલ અપૂર્વ ભક્તિપૂર્વક મહોત્સવોનું જાણીતું યોગ્ય અનુપમ વૃત્તાંત, પ્રભુએ આપેલ ભવતારણી દેશના અને અનેક બોધપદ કથાઓ વગેરે અનેક વિષયો ઘણા વિસ્તારપૂર્વક આવેલા છે.

આ ગ્રંથની કૃતિ આંતરિક જેમ ઉત્તમોત્તમ છે, તેમ બાહ્ય સુંદરતામાં આ ગ્રંથમાં વિવિધ રંગની છબીઓ જેવી કે:—(૧) શ્રીમદ્ વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજની—તે પાંચ રંગોમાં સુશોભિત કે જે ગ્રંથ ઉદ્ધારતાં પ્રથમ ગુરુદર્શન થાય છે, (૨) આર્થિક સહાય કરનાર દાનવીર નરરત્ન રાવસાહેબ શેઠશ્રી કાન્તિલાલભાઈ ઈશ્વરલાલ જે. પી.ની છબી જેમાં તેમની સખાવતો માટે અનુમોદન કરવું પડે છે, (૩) પ્રભુને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી તીર્થસ્થાપન કરે છે તે વખતની પ્રભુ સાથે ગૌમુખ યક્ષ અને ચક્રેશ્વરી શાસનદેવીની પાંચ રંગની છબીના દર્શન કરતાં આત્માને અનહદ પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય છે, (૪) પરમપવિત્ર શ્રી શત્રુઞ્જયગિરિ તીર્થની સુંદર છબી દર્શનના અભિલાષીઓના આત્માને શાંતિ આપે છે, (૫) શ્રી અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર પ્રભુ ભક્ષમાં પધારે છે તે વખતની અનેક રંગમાં તૈયાર કરેલી જાન્ય, સુંદર, શુદ્ધધ્યાનારૂઢ, સૌમ્ય, શીતલ મૂર્તિના દર્શન કરતાં આત્માને શીતળતા અને અપૂર્વ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ (૬) પૂંકા ઉપર પવિત્ર શ્રી શત્રુઞ્જય તીર્થની સુંદર છબી જે રંગમાં બનાવી બાહ્ય રચના કરી ગ્રંથની ગૌરવતામાં ઓર વૃદ્ધિ કરી છે. પુસ્તક હાથમાં લેતાં પ્રથમ શત્રુઞ્જય તીર્થનું દર્શન થાય છે. ઉપરોક્ત બંને પ્રકારની સુંદરતા કરવામાં મોટો ખર્ચ કરવામાં આવેલ છે. અત્યાર સુધીમાં પ્રગટ થયેલા કેટલાક પણ ગ્રંથપ્રકાશનમાં આ ગ્રંથમાં આવેલાં સુંદર ચિત્રો કરતાં વધુ સુંદર હજી સુધી આવેલા નથી અને તે માટે આવા સખ્ત મોંઘવારીના સમયમાં ઘણો મોટો ખર્ચ થવા છતાં બાપારીદષ્ટિ નહિ રાખતાં બહોળા પ્રચારની અપેક્ષા રાખી છે, તે ગ્રંથ જોવાથી માલુમ પડે તેવું છે.

એકંદરે આ ચરિત્ર પહેલેથી છેલ્લે સુધી મનનપૂર્વક વાંચવા જેવું અને પઠનપાઠનમાં નિરંતર ઉપયોગ કરવા યોગ્ય છે, જેને માટે વિશેષ લખવા કરતાં અનુભવ કરવા જરૂર છે.

સુમારે પચાસ ફોર્મ, કાઉન આઠપેજ ચારસો પાનાંનો આ સુંદર દળદાર ગ્રંથ બીચા એન્ટિક પેપર ઉપર સુંદર ગુજરાતી અક્ષરો, પાકા કપડાના સુશોભિત બાઈડીંગથી અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે.

કિંમત રૂ. ૫-૦-૦ પોસ્ટેજ અલગ.